

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

”Varför ska jag lära mig arabiska? Jag bor ju i Sverige.”
-En studie av språkval i två arabiska familjer.

Marie Josefsson

Magisteruppsats, SSA220
Ämne: Svenska som andraspråk
Termin: Vt 2021
Handledare: Sofia Tingsell

Sammandrag

I föreliggande studie undersöktes hur ungdomar och föräldrar i två arabiska familjer i Sverige ser på sin relation till språken i sin vardag över tid samt vilka faktorer som påverkat deras språkval. I fokus ligger deltagarnas upplevelser relaterade till arabiska språket, men även betydelsen av andra språk lyfts i olika sammanhang. Deltagarnas berättelser ger en bild av hur individer med ett liknande ursprung har olika erfarenheter och upplevelser av språken i sina liv; en deltagare är uppvuxen i ett arabiskspråkigt land och flyttade till Sverige som vuxen, en annan kom till Sverige som barn och växte upp i en familj som tidigt övergav arabiskan till förmån för svenskan. Två deltagare är födda i Sverige på 2000-talet; den ena uppvuxen med arabiska som hemspråk, den andra med svenska som hemspråk. Den ena familjen har genom åren bevarat sin arabiska dialekt i hemmet, medan den andra familjen idag befinner sig i ett slags revitaliseringsprocess där arabiskan på senare år blivit alltmer närvarande i familjens liv.

Det övergripande resultat som framkommer är att arabiska språket på senare år blivit mer levande i deltagarnas liv. Dels har digitala mediers och ny teknologis intåg i hemmen möjliggjort användandet av språket på ett slags gränslösa arenor; såväl i kontakt med släktingar i andra länder som i andra sammanhang. Dels har händelser på makronivå i form av kraftigt ökad immigration från arabvärlden bidragit till att det finns ett större behov av arabiska språket i exempelvis skola och arbetsliv. Samtliga deltagare har på senare år börjat återuppliva eller utveckla sina tidigare kunskaper i arabiska; i ungdomarnas fall handlar det främst om utvecklingen av sin arabiska dialekt och förståelsen av andra arabiska dialekter, medan föräldrarna även börjat lära sig eller utveckla sin standardarabiska.

I studien diskuteras även möjligheten att i studier av individers språkval, använda och utveckla en äldre modell för analys av språkbyte.

Nyckelord: *språkval, arvspråk, modersmål, hemspråk, arabiska, språkbyte, språkbevarande, språkpolicy i familjen*

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte och frågeställningar	2
1.2. De arabiskspråkiga och arabiska språket.....	2
2. Tidigare forskning	4
2.1. Boyd och Tandefelt.....	4
2.2. Flerspråkiga ungas syn på sina hemspråk i svensk kontext.....	6
2.3. Arabiskspråkiga unga och arabiska språket i flerspråkiga kontexter.....	7
3. Teoretisk inramning.....	9
3.1. Arvspråk och arvspråkstalare.....	10
3.2. Språkbyte och språkbevarande.....	11
3.3. Family Language Policy (FLP).....	13
3.4. Tandefelts modell för analys av språkbyte.....	15
4. Material och metod.....	18
4.1. Kvalitativa intervjuer och språkbiografier.....	18
4.2. Urval och genomförande av intervjuer.....	20
4.3. Etiska överväganden.....	21
4.4. Bearbetning och analys.....	22
4.4.1. Transkriptioner.....	22
4.4.2. Analysmetod.....	23
4.5. Metodologiska reflektioner.....	23
5. Resultat och analys.....	26
5.1. Familj 1 - Saras berättelse.....	27
5.1.1. Saras språk igår.....	27
5.1.2. Saras språk idag.....	31
5.2. Familj 2 - Bassems, Linas och Alis berättelser.....	37
5.2.1. Bassems berättelse om sin barndom och ungdomstid (1984-1994).....	38
5.2.2. Giftermål och Linas flytt till Sverige 2003.....	41
5.2.3. Föräldraskap och yrkesliv.....	42
5.2.4. Bassems tankar om arabiska språket i framtiden.....	46
5.2.5. Om skillnader idag och på 1980-talet.....	47

5.2.6. Sonen Alis berättelse - igår och idag.....	48
5.2.7. Sammanfattning familj 2.....	54
6. Slutdiskussion.....	54
6.1. Språkval och påverkansfaktorer.....	55
6.2. Tandefelts modell i ny tappning.....	57
6.3. En blick mot framtiden.....	63
Referenser.....	65

Bilagor

Bilaga 1 - Informationsbrev

Bilaga 2 - Samtyckesbrev

Bilaga 3 - Språkbiografi och språkporträtt (mall)

Bilaga 4 - Checklista/Intervjufrågor (förälder/vuxen)

Bilaga 5 - Checklista/intervjufrågor (barn/unga)

Bilaga 6 - Intervju med förälder familj 1a

Bilaga 7 - Intervju med förälder familj 1b

Bilaga 8 - Utdrag ur intervjuer med Sara och Maryam (familj 1)

Bilaga 9 - Utdrag ur intervju med Bassem (familj 2)

Bilaga 10 - Deltagarnas språkporträtt

1. Inledning

Vad ligger i detta att känna sig hemma i språket,
något som vi aldrig upphör att återvända till?
(Derrida 1998:30)

Många studier har genom åren visat att ett väl utvecklat modersmål har positiva effekter för individers språkliga, kognitiva och kunskapsmässiga utveckling (se t.ex. Ganuza & Hedman 2017, 2018). Enligt Språklagen (SFS 2009:600) är det inte det allmännas ansvar att ge möjlighet för icke nationella minoritetspråkstalare att *lära sig* sitt hemspråk eller det språk man betraktar som sitt modersmål eller arvspråk. Däremot ska var och en ges möjlighet att *utveckla och använda* sina olika språk. Individers och familjers språkval sker i ett sociopolitiskt sammanhang och påverkas av såväl deras egna som samhällets ideologier och attityder. Därutöver påverkas språkpolycyn i familjen i hög grad av den sociala, kulturella och historiska kontexten liksom den eventuella migrationsprocess och anpassning till mottagarsamhället familjen genomgått och genomgår (se t.ex. Saxena 2000:275-277). Ur ett individ- och familjeperspektiv behövs mer forskning om sociala och affektiva faktorer och deras effekt på språkpolycyn i familjer samt hur denna policy påverkar bevarande och utveckling av familjers hemspråk (Schalley & Eisenclas 2020:1-3). I ett svenskt perspektiv är det även motiverat att studera olika modersmåls villkor och förutsättningar för språkutveckling och språkbevarande (Ganuza & Hyltenstam 2020:71).

Bland migranter i Sverige utgör sedan 1980-talet de arabiskspråkiga en stor och i flera avseenden förhållandevis heterogen grupp (Migrationsverket u.å.). Denna grupp är också idag den snabbast växande och en majoritet av grundskoleelever berättigade till modersmålsundervisning lever i familjer med arabiska som hemspråk (SOU 2019:18). Att gruppen arabiskspråkiga sedan länge utgör den snabbast växande, och därtill också är mycket heterogen vad gäller språk, nationalitet, etnicitet och religion, gör det väl motiverat att studera språkpolicy och språkbevarande i just arabiskspråkiga

familjer. Ett relativt outforskat område är hur de generationer arabiskspråkiga som är födda och uppvuxna i Sverige, och de som har levt i Sverige sedan barndomen, förhåller sig till familjens ursprungsspråk (jfr. Wardini 2017:1). I denna studie ligger fokus på ett par arabisktalande ungdomars och föräldrars berättelser om familjens språk. Denna urvalsgrupp kan ses som ett slags centrala aktörer i generationskedjan då deras sätt att använda och resonera kring språk troligtvis påverkar såväl äldre som yngre och kommande generationer i familjen. Utöver att specifikt bidra med kunskap om relationen till språk och språkval i ett urval arabiska familjer, är förhoppningen att denna studie ska bidra med nya perspektiv på språkbyte och språkbevarande i flerspråkiga familjer i diasporan.

1.1. Syfte och frågeställningar

Studien ägnas åt ett par arabiskspråkiga ungdomars och föräldrars relation till familjens språk och hur denna förändrats över tid. Syftet är att undersöka hur deltagarna ser på relationen till sina språk samt vad som påverkar de språkval som görs. Därutöver testas hur en äldre modell för språkbytesanalys (Tandefelt 1988:39) fungerar vid analys av deltagarnas berättelser om språkval.

Syftet besvaras med hjälp av följande frågeställningar:

1. Vad berättar deltagarna om sin relation till familjens språk genom åren?
2. Vilka faktorer som påverkar de språkval deltagarna gjort kan man urskilja i deltagarnas berättelser?
3. Hur kan Tandefelts modell för analys av språkbyte fungera vid studier av språkval hos nutidens flerspråkiga migranter?

1.2. De arabiskspråkiga och arabiska språket

Den arabiska språkgruppen är i hög grad heterogen avseende såväl ursprung, nationalitet, etnicitet, och religion. Dessutom finns i många arabiskspråkiga familjer ytterligare språk som talas eller historiskt har talats i hemmen. Att arabiska språket i sig dessutom är heterogent, med många, ofta sinsemellan mycket olika dialekter och ett antal standardarabiska varieteter, betyder att frågan om språkbevarande i många

arabiskspråkiga familjer, i en icke arabiskspråkig samhällskontext, blir speciellt komplex. Frågan om vilken varietet som betraktas som modersmål och vilken eller vilka varieteter, som betraktas som värda att bevara kan variera mellan olika individer och familjer (Albirini 2016:315-318). Arabisktalande barn lär sig, enligt Eviatar & Ibrahim (2000:464) standardarabiska på samma sätt som barn lär sig andraspråk. Föräldrar till arabiskspråkiga barn i Sverige ställs därmed inför uppgiften att stötta sina barn i inläringen och utvecklingen av familjens arabiska dialekt, standardarabiska och svenska parallellt. I svensk kontext saknas också det synliga diglossiförhållandet mellan dialekt och standardspråk varför inläringen av språket blir ytterligare komplex (Wedin & Berg 2020:208).

2. Tidigare forskning

I det följande redogörs för ett litet urval ur tidigare forskning med relevans för denna studie. Inledningsvis presenteras två äldre studier (Boyd 1985, Tandefelt 1988) av flerspråkiga familjers språkval, språkbyte och språkbevarande. Valet att inkludera dessa studier motiveras med att jag i studien även testar möjligheten att utgå ifrån Tandefelts (1988:39) modell för språkbytesanalys, vilken skapades vid ungefär samma tid då dessa två studier genomfördes. Boyd studerade migranter i Sverige medan Tandefelt studerade inhemska minoritetsspråkstalare av finlandssvenska i Finland. Därefter följer några exempel på senare års studier, i svensk kontext, av ungas berättelser om sina språk och synen på dessa. Jag har valt att begränsa översikten över senare års forskning till studier som ingår unga från arabiskspråkiga familjer. Avslutningsvis presenteras ett urval internationella studier, vilka berör arabiskspråkiga ungdomars språk och identitet i flerspråkiga samhällskontexter.

2.1. Boyd och Tandefelt

Boyd (1985) utgick i sin studie från deltagarnas självrapporterade uppgifter om språkval hos andragenerationens ungdomar och deras föräldrar i ett par relativt invandrartäta områden i Sverige. Samtliga ungdomar angav svenskan som sitt starkaste språk, och att de använde familjens minoritetsspråk främst i interaktion med föräldrar och andra äldre talare av språket. Ett förvånande resultat befanns det faktum att ungdomarna vanligtvis talade svenska med sina syskon vara, något som enligt Boyd visar att många hem i praktiken var tvåspråkiga. Inga skillnader vad gällde språkmönstren mellan olika minoritetsgrupper kunde konstateras. De skillnader som fanns berodde snarare på om föräldrarna hade samma modersmål och ursprung, om ungdomarna hade kontakt med släktingar i ursprungslandet och andra talare av minoritetsspråket i bostadsområdet, i skolan och bland vänner. Deltagande i modersmålsundervisning tycktes ha betydelse för ungdomars aktiva användande av minoritetsspråket, men endast få ungdomar motiverade valet att studera modersmål med att de ville hålla kontakt med släktingar i ursprungslandet eller med minoritetsspråkstalare i Sverige. I övrigt var svaren vaga, och ingen av deltagarna såg

hemspråket som något man studerade för att det var en resurs i livet efter skolan, något Boyd finner märkligt, med tanke på de behov av flerspråkighet som finns i yrken där internationella kontakter hör till arbetet (Boyd 1985:220-221). Enligt Boyd (1985:217) är det föga troligt att andragenerationens invandrare i hennes studie kommer att föra över minoritetsspråket till kommande generation. Hon diskuterar det faktum att hennes studie gjordes med ungdomar som befinner sig i en tid i sina liv då de dels vill följa normen och vara som andra ungdomar, dels vill frigöra sig från sina föräldrar och hur detta kan vara en faktor som påverkar deras språkval. Hon funderar vidare över möjligheten att dessa ungdomar då de blir äldre kan komma att vilja använda minoritetsspråket, men kommer fram till att det kan bli svårt om det då finns färre tillfällen att använda språket.

Till skillnad från Boyd genomförde Tandefelt (1988) en studie av språkbyte och språkbevarande i familjer tillhörande den inhemska finlandssvenska minoriteten i Finland. Liksom Boyd fann Tandefelt att giftermål över språkgränserna utgjorde en viktig faktor som ofta resulterade i att majoritetsspråket tog över. Hon kunde också se att framförallt yngre syskon i dessa familjer ofta växte upp med enbart majoritetsspråket. En annan faktor av betydelse var hur tidigt en person började lära sig majoritetsspråket (finska). De som från början talade svenska men med tiden bytte språk; *språkbytare*, talade oftast svenska enbart med äldre personer i familjen och hade inte nytta av minoritetsspråket utanför familjen. Ofta hörde språkbytare också till en lägre socialgrupp med lägre utbildningsnivå. *Språkbevarare* talade däremot svenska med personer i olika åldersgrupper; även jämnåriga, och hade nytta av svenska i både samhälls- och arbetsliv. Oftast var dessa språkbevarare högutbildade och hörde till en högre socialgrupp. Tandefelt konstaterar att "...tvåspråkighet i kombination med högre utbildning ofta leder till ett arbete där språkkunskap premieras" (Tandefelt 1988:235). Ofta har inte individer själva kontroll över faktorer på samhällsnivå som bidrar till att ett språk utgör en resurs i samhälle eller arbetsliv; i vissa yrken finns större behov av tvåspråkiga individer än andra (Tandefelt 1988:237). Tandefelt konstaterar vidare att valet att byta hemspråk, till ett majoritetsspråk, oftast inte är medvetet där och då det sker, och därmed ser individen och familjen ofta inte, i det läget, de konsekvenser detta medför. Om de föräldrar som ändå gör ett aktivt val att tala minoritetsspråket med sina barn skriver hon: "Att göra

något som avviker från gängse mönster kräver att man har ett motiv för sitt handlande” (Tandefelt 1988:235).

2.2. Flerspråkiga ungas syn på sina hemspråk i svensk kontext

Senare års studier av flerspråkiga barns och ungas berättelser om sina språk, bekräftar till stor del resultaten från Boyds och Tandefelts studier; hemspråket används enligt de unga framförallt när man talar med släktingar, medan majoritetsspråket ofta används, med syskon, vänner och i skolan (jfr Avery 2017; Sandell 2009; Wardini 2017). Reath Warren (2020:281-297) studerade modersmåselevs berättelser om språk, språkanvändning och syn på modersmålsämnet. Eleverna berättar om en flexibel användning av språk, som ibland kombineras beroende på kontexten och vilken identitet man i sammanhanget vill uttrycka. I familjedomänen framkommer att eleverna ofta använder olika språk och att de även ibland svarar på svenska när äldre familjemedlemmar tilltalar dem på hemspråket. Med syskonen är det vanligt att använda svenska. I kamratgrupperna varierar språkanvändningen och ibland blandas språk beroende på kontexten och vilken identitet man i sammanhanget vill uttrycka, vem man samtalar med och om vad. I skolan används framförallt svenska eftersom svenska är undervisningsspråket och språket på vilka läxor och andra uppgifter ska göras. I sociala medier och vid chattande uppger eleverna att de främst använder svenska eftersom de ser det som sitt starkaste språk. Dávilas (2017:404) studie av somalisk- och arabiskspråkiga modersmåselever visade att modersmålet av eleverna även sågs som ett verktyg för att stå emot trycket att assimileras in i mottagarkulturen och för att finna sin egen plats i den flerspråkiga gemenskapen.

Enligt Wardini (2017:1) har få studier gjorts om språkattityder och språkpraktiker hos arvspråkstalare av arabiska i Sverige. Med arvspråkstalare av arabiska avser Wardini personer födda i Sverige med föräldrar från olika arabstater. Wardini presenterar preliminära resultat från en enkätundersökning genomförd i ett par gymnasieskolor i Stockholm. Deltagarna i studien; 25 ungdomar, var alla andra generationens invandrare och barn till arabiskspråkiga föräldrar från Mellanöstern. Syftet var att studera ungdomarnas språkpraktiker, deras uppfattning om sin språkliga kompetens samt deras syn på arabiska språket och dess framtid i en svensk kontext.

De preliminära resultat som framkom var att arabiska språket framförallt var starkt knutet till identitet. Däremot upplevde inte ungdomarna att språket hade någon större påverkan på deras liv i Sverige. Svenska var det språk ungdomarna uppgav att de använde mest. Liksom i tidigare presenterade studier användes arabiska språket främst i familjen och i kontakt med släktingar medan skolan, enligt deltagarna, inte erbjöd möjligheter att använda språket. I interaktion med syskon och vänner användes främst svenska. Bara 28 % av ungdomarna uppgav att de använde arabiska språket i sociala medier. Om arabiskans framtid i familjen uppgav 40% av deltagarna att de inte kommer att prata arabiska med sina framtida barn. Wardini betonar att inga slutsatser kan dras av denna studie; många faktorer samverkar till de upplevelser deltagarna har och den syn de ger på arabiska språket i deras liv. Dock är det enligt honom värt att notera att få deltagare hade positiva erfarenheter av skolans modersmålsundervisning och 72% uppgav att de inte ville att deras framtida barn skulle studera arabiska i skolan. Detta, menar Wardini, utgör viktig information, som i hög grad berör arabiskans framtid i Sverige (Wardini 2017:1-14).

2.3. Arabiskspråkiga unga och arabiska språket i flerspråkiga kontexter

Studier från flerspråkiga samhällen i arabvärlden kan bidra med viktig kunskap för studier av arabiska migrantfamiljers språk. I Förenade Arabemiraten (UAE), är engelskan ett viktigt samhällsspråk som även fungerar som lingua franca. Studier därifrån visar att talares attityder till arabiska språket och dess dialekter påverkas av den politiska, ekonomiska och sociala situationen i samhället (Al-Issa & Dahan 2011:1-22). I de yngre generationerna kan man, på grund av den ökade globaliseringen, konstatera ett identitetsskifte i och med tillgången på nya kulturella vanor inom bland annat media och underhållning. Barn och unga i UAE har, enligt Al-Issa och Dahan, idag större behov av engelska än arabiska både i sin vardag och för sin framtid. Troudi och Jendli (2011:32-44) fann att många föräldrar i UAE placerar sina barn i skolor med engelska som undervisningsspråk, eftersom kunskaper i engelska anses öppna dörrar till bra utbildning och framtida yrkesliv. Bland de i studien ingående deltagarna associerades arabiska språket främst med diskurser om identitet, språk, kulturellt och religiöst arv.

Ronesi (2011:54-76) studerade kvinnliga universitetsstudenters upplevelser och uppfattningar om identitet och språk i UAE. Enligt deltagarna uppmuntrar deras föräldrar dem att tala arabiska i hemmet men skrivande och läsande tas sällan upp i familjerna. Deltagarna upplevde att deras förmåga att skriva och läsa på engelska var mycket bättre än samma förmågor på arabiska. Enligt deltagarna berikar deras olika språk dem så att de utvecklar olika sätt att tänka och uttrycka sig, samt ger dem fler möjligheter att påverka sin egen socialisation. Ronesi (2011:73) konstaterar:

...being Arab and using English in many parts of their lives did not constitute a contradiction; these young women saw themselves as Arabs who could use English to express themselves, even their Arab selves, and reported engaging in acts of resistance to undermine entrenched ideas about Arabs.

I arabisk kontext finns, som redan nämnts, många språk, nationaliteter, etniciteter och olika religioner, vilka påverkar individer i deras identitetsskapande (Albirini 2016:169-170). De arabiska, engelska och franska språken i flerspråkiga arabiska länder som exempelvis Marocko och Libanon, kopplas enligt Albirini (2016:156) till olika typer av identiteter; ofta knyts arabiskan till en individs arv och tillhörighet, medan engelskan, och ibland franskan, används för att uttrycka ett slags transnationell identitet. Resultat från Albirinis egna studier (Albirini 2014b, refererad i Albirini 2016:155) visar att bland palestinier utgör arabiska språket en speciellt stark länk till såväl gruppens arabiska tillhörighet som till dess palestinska rötter. Bitar (2011:59-63) fann att för palestinier i diasporan utgör, utöver den levantinska dialekten, även standardarabiskan en viktig markör för palestinsk identitet. Almubayei (2007:101-117) fann att en positiv attityd till arabiska språket bland arvspråkstalare i USA, grundar sig på dess symboliska värde, knutet till etnisk identitet och ibland till religion, snarare än på språkets kommunikativa värde för dessa talare. Majoriteten av arvspråkstalarna ser dock sig själva som amerikaner och deras etnicitet som en kombination av amerikansk och arabisk. Den kontinuerliga immigrationen till USA från arabvärlden är, enligt Albirini (2016: 298), en faktor som har gynnat bevarandet av arabiska språket bland arvspråkstalare. Enligt en studie av Rouchdy (2013,

refererad i Albirini 2016:316) var dock föräldrars positiva attityd och stöd den faktor som befanns ha störst betydelse för unga arvspråkstälars motivation att studera arabiska.

Majoriteten av barn och unga lever idag sina liv i en globaliserad värld där engelska språket har stor betydelse, och det faktum att engelska och franska är vanliga undervisningsspråk i många delar av arabvärlden påverkar, enligt Albirini (2016: 271-293), den upplevda betydelsen av standardarabiskan bland arabiskspråkiga idag. Utöver själva språket ser man en risk att ungdomar antar ett slags global identitet och därigenom förlorar sin koppling till arabisk kultur, arv och historia. Att engelska språket i allt högre grad används i interaktion online och även arabiska dialekter ofta skrivs med latinska alfabetet ses av en del forskare (se. t.ex. El-Essawi 2011) som ytterligare ett hot mot standardarabiskans och den arabiska identitetens fortlevnad i yngre generationer. Även om engelska språket främst uppfattas som ett instrument för lärande och internationell kommunikation, utgör språket idag en del av många människors sociala identitet i och med ökade kontakter internationellt och globalt. Tseng (2020:120) lyfter, till skillnad från Albirini och El-Essawi, forskning som visat på hur ökade möjligheter att kommunicera digitalt över tid och rum också kan skapa nya möjligheter för språkbevarande. Många flerspråkiga individer utvecklar idag ett slags transnationella identiteter och använder sig kreativt av transspråkande och hybridpråk eller multimodalt språk i sina aktiviteter i transnationella sociala nätverk. Tseng tar dock också upp det komplicerade förhållande som i och med dessa nya sätt att interagera kan uppstå mellan familjers hemspråk och transnationella identiteter.

3. Teoretisk inramning

Detta kapitel inleds med en presentation av centrala begrepp och perspektiv av relevans för studien. Avslutningsvis presenteras Tandefelts (1988:39) modell för analys av språkbyte vilken använts som stöd vid presentation och analys av resultaten.

Studien placerar sig inom den sociolingvistiska grenen av språkvetenskapen vari språk och språkligt beteende studeras i den sociala kontexten. Individers och familjers språkval görs i ett socialt sammanhang där också deras syn på och relation till språk

formas. Härav följer att språkpolicyn i familjer ses som socialt konstruerad. Sociolingvistik, som det tvärvetenskapliga området är, omfattar många olika arbetsområden på såväl makro- meso- och mikronivå (Nordberg 2007:11-16).

3.1. Arvspråk och arvspråkstalare

Ett dilemma vid studier av flerspråkiga individers och familjers språk är att bestämma vilka begrepp som fungerar bäst vid definitionen av de minoritetsspråk som talas i hemmen. I forskning om språkpolicy i familjer försöker man förstå språkpolicyn i familjer, här och nu, varför begreppet *hemspråk* ofta används (jfr. Eisenclas och Schalley 2020:2) eftersom det betraktas som ett relativt neutralt begrepp. I svensk kontext används, framförallt i utbildningssammanhang, begreppen *modersmål* och *förstaspråk* (jfr. Straszer & Wedin 2020:24-27). Under arbetet med studien har problematiken med dessa begrepp ständigt varit närvarande och inget av de ovan nämnda begreppen lyckas, enligt min mening, till fullo fånga in den komplexa relationen till arabiska språket som deltagarna i studien beskriver. Jag utelämnar en vidare diskussion kring denna problematik (se t.ex. Straszer och Wedin 2020, Eisenclas & Schalley 2020) eftersom den faller utanför ramen för denna studie. Ett mindre problematiskt begrepp som också förekommer i denna studie är begreppet *starkaste språk*, med vilket avses det språk en individ behärskar eller, som i denna studie, anser sig behärska bäst (se t.ex. Tandefeldt 1988:14).

I tidigare studier om arabiskspråkiga i diasporan används ofta begreppen *arvspråk* (*heritage language*) och *arvspråkstalare* (*heritage speaker*) (jfr. Albirini 2016; Wardini 2017). En vid syn på arvspråk och dess talare utgår från att det kulturella och språkliga arvet som kommuniceras i familjen påverkar en arvspråkstales identitet även om denne inte alltid har en god kompetens i språket. Enligt ett snävare synsätt definieras arvspråk som ett språk som talaren delvis tillägnade sig som barn, men som sedan byttes ut mot det dominerande språket i samhället (Eisenclas & Schalley 2020:25-27). En enkel definition, vilken jag valt att anamma i denna studie är: ”Arvspråk är ett språk talat av barn till migranter eller av dem som immigrerade till ett land” (Di Salvo 2018:701, min översättning). Vanligast förekommande är begreppen *arvspråk* och *arvspråkstalare* i nordamerikansk forskning, om såväl

ursprungsbefolkningar som om olika immigrantgrupper, vilka kännetecknas av viljan att bevara familjens språkliga arv i kommande generationer (Mazur-Andersson 2020:142), men på senare tid har intresset för arvspråksforskning även ökat i Europa (jfr. Di Salvo 2018). I svensk kontext efterlyser bland annat Avery (2017:157-158) fler studier som inkluderar ett arvspråksperspektiv på barns inläring och utveckling av modersmål, med motiveringen att man inom denna forskningsgren, i studier av bland annat flerspråkiga barns identitet och motivation, tagit hänsyn till de skillnader det är för barn att leva i ett samhälle där modersmålet inte talas utanför hemmet, och även studerat arvspråks status i mottagarsamhället. I arabiskspråkiga länder finns, enligt Albirini (2016:302-307), en funktionsdifferentiering (ett diglossiförhållande) mellan modern standardarabiska och lokala dialekter; ett diglossiförhållande som inte är synligt i omgivningen för arabiskspråkiga som växer upp utanför arabvärlden. Arvspråkstalare har därmed inte samma möjligheter, som de som växer upp i arabvärlden, att utveckla sin sociolingvistiska kompetens i arabiska. Arvspråkstalare har, enligt Valdés (2005:413-415), sällan tillgång till olika formella register och litteracitet som infödda talare av ett språk normalt har, och talar ofta språkliga varieteter som inte anses ha lika hög status som ett språks standardvarietet. Tseng (2020:112,121) betraktar arvspråkstalare som en undergrupp bland hemspråkstalare för vilka förhållandet mellan hemspråk och identitet kan upplevas som komplicerat.

3.2. Språkbyte och språkbevarande

Språkbyte hos minoritetsgrupper sker när en maktobalans råder mellan befolkningsgrupper i ett samhälle och minoritetsgruppen med tiden fullständigt anammar den i samhället dominerande gruppens språk (se t.ex. Hyltenstam & Stroud 1991). Analys av språkbytesprocesser handlar, enligt Tandefelt (1988:229) ”inte enbart om bevarandet av ett språk utan om ett fortsatt upprätthållande av två”, och eftersom språk ofta lever vidare olika länge i olika domäner är det enligt Tandefelt (1988:66-67) relevant att i studier av språkbytesprocesser studera i vilka domäner olika språk används; såsom i hemmet, skolan och på arbetsplatsen. *Språkbevarande* kan definieras som det fortsatta användandet av ett minoritetsspråk i konkurrens med ett starkare majoritetsspråk (Schalley & Eisenclas 2020:2). Språkbevarande, liksom

språkbyte, sker i det sammanhang format av ideologier och språkpraxis i samhället talarna lever i. De språkval och förhandlingar om språk som görs, samt de beslut som tas om att bevara eller byta ut ett språk, även i familjen, tas således i ett politiskt sammanhang (jfr. Albury 2020:357-359).

Nära knutet till processer för språkbyte och språkbevarande är individers och grupperns identitetsskapande. Identitet ses inom sociolingvistikens som föränderlig och mångfasetterad; vi konstruerar vår identitet i interaktion med andra i ett sociokulturellt sammanhang och är inte ensamma skapare av vår identitet utan påverkas också av hur andra ser på oss och identifierar oss. Även faktorer på makronivå påverkar såväl individer som familjer i deras identitetsskapande (Tseng 2020:107-111). Inom dominerade grupper är det vanligt att individer upplever en negativ social identitet och nedvärderar det egna språket och kulturen vilket i sin tur kan leda till att den dominerande gruppens attityder tas över, något som blir tydligt i språkbytessituationer. I språkbevarandesituationer ifrågasätter individer istället ofta de krav på anpassning som de upplever läggs på dem av andra i majoritetssamhället. Olika talare kan alltså identifiera sig med sitt eller sina hemspråk i olika grad. Talare gör sina språkval baserat på hur de vill uttrycka sin sociala identitet och därigenom uppfattas av omgivningen; något som i sin tur speglar vilka attityder de har till olika språk (Hyltenstam & Stroud 1991:67-68). Med attityder avses de föreställningar människor har om språk, språkanvändning och olika språks värde (Abrahamsson 2013:207). Attityder ses som viktiga drivkrafter för individers agerande och beteende, är föränderliga och påverkas av den sociala miljön och var i livet en person mentalt befinner sig (Albirini 2016:84-85). Attityder till minoritetsspråk influeras enligt Ruiz (1984, refererad i Albirini 2016:315-316) av något av följande sätt att se på språken:

- 1) som problem; som hinder för integration och hot mot den nationella enheten i samhället.
- 2) som en rättighet för bevarandet av språkligt och kulturellt arv
- 3) som en resurs för individen, familjen, den språkliga gemenskapen och samhället i stort

Såväl språk som dialekter kan värderas olika beroende på sammanhang och syfte (Albirini 2016:78ff.). De attityder en individ har till ett språk påverkar också dennes

motivation att lära sig språket. Arvspråkstälares motivation att bevara modersmålet kan enligt Wilson (2013, i Albirini 2016:16) vara *yttre (extrinsic)* och ses som ett verktyg för kommunikation, utbildning, arbete och ekonomisk framgång, eller *inre (intrinsic)* då språket har en mer affektiv betydelse och relateras till känslor, värderingar och ideal. Wilson menar att en individs inre motivation leder till att bandet till språket blir starkare. Enligt Tandefelt (1988:237-238) spelar den upplevda nyttan av ett språk roll för språkval som görs; ofta handlar det om ekonomisk nytta men även intellektuell nytta, liksom det emotionella värdet med koppling till individens ursprung, har betydelse (Tandefelt 1988:237-238).

3.3. Family Language Policy (FLP)

Forskning om språkpolicy i två- och flerspråkiga familjer har hittills huvudsakligen fokuserat på rätt typiskt västerländska familjekontexter, vilket enligt Juvonen et al. (2020:41f) riskerar att ge en missvisande bild av den aktuella kontexten idag, med många olika typer av familjekonstellationer och varierande sociolingvistiska miljöer. Enligt Lanza och Lomeu Gomez (2020:164-165) bör vi idag se familjer som dynamiska konstellationer; olika familjemedlemmar kan ha olika ideologier, delta i olika språkpraktiker och hantera sin verklighet på olika sätt. Likaså har olika familjemedlemmar olika erfarenheter, agens, personligheter och framtidsplaner, vilka på olika sätt påverkar familjen och de språkval som görs. Begreppet *agens* kan förklaras som ”individer som aktörer med förmåga att förstå omgivningen, initiera förändring, och göra val” (Kuczynski 2002:9, citerad i Smith-Christmas 2020:219, min översättning). Vid studier av familjers språkpolicy är det viktigt att ”tillmäta lika stor vikt vid de olika individuella policyskaparna” (Palviainen 2020:237, min översättning) och deras agens. Tidigare utgick forskning om språkpolicy i familjer främst från föräldrar som de aktiva policyskaparna och barn som passiva mottagare av språk (Palviainen 2020:238). Senare tiders studier har dock visat att även barn aktivt deltar i skapandet av familjers språkpolicy (jfr. Kheirkhah 2016; Kheirkhah & Cekaite 2018). Den språksocialisation som barn och unga genomgår i skola och bland kamrater skiljer sig från språksocialisationen i familjen. Sociala och kulturella värderingar kan därmed konkurrera. Barn tar med sig normer från skolan och blir ofta

aktiva medskapare av majoritetspråksnormen, och bidrar därigenom till att förändra den kulturella och språkliga praktiken i familjen. Barn lär också ofta sina föräldrar mottagarsamhällets språk (Curdt-Christiansen & Huang 2020:181-183). Curdt-Christiansen och Huang (2020:174-189) beskriver en, inom FLP idag, vidgad syn på språkpolycyn i familjer varigenom familjer ses som ett slags mikrokosmos situerade i ett större sociokulturellt sammanhang, och som interagerar med andra i olika språkliga, kulturella, sociopolitiska och ekonomiska kontexter.

I samband med att man inom forskningsfältet FLP insett nödvändigheten av ett mer vidgat perspektiv på familjers språkpolicy har även kritik framförts mot traditionella språkbytesteorier och –modeller i och med den ensidiga syn dessa ofta förmedlar av äldre generationer som överförare av språk och förväntningar på yngre generationer. Purkarthofer (2020:134-137) menar att man med detta synsätt alltför ofta förbiser de yngre generationernas perspektiv och förväntningar. Istället för en ensidig syn på språk som något som överförs från en generation till en annan behöver, enligt henne, studier fokusera på dynamiken i de möten av språkliga repertoarer och resurser som sker mellan olika generationer, och vad sådana studier kan bidra med av kunskap om språkbyte, språkbevarande och revitalisering av språk. Utöver inre faktorer, såsom exempelvis individers känslor, identitet, familjens kultur och uppfattningar om språk, och yttre faktorer i mottagarsamhället, såsom samhälls-, skol- och kamratkultur samt ekonomiska faktorer, behöver forskningen även ta hänsyn till att den sociala kontexten idag kan bestå av transnationella familjers deltagande i transnationella praktiker (Faist, Fauser & Reisenauer 2014). Vertovec (2007) använder begreppet *superdiversitet* för att definiera den ökande globala rörligheten och den mångfald av språkliga resurser, nya former för nätverkande och gemenskaper benägna att förändras snabbare än förr. Denna superdiversitet, i kombination med snabba teknologiska framsteg, påverkar i hög grad individers och familjers språkpolicy. De flesta migrantfamiljer är idag inte bara aktiva som familjer i sina fysiska hem och i det svenska samhället, utan rör sig även i så kallat transnationella sociala rum (Faist, Fauser & Reisenauer 2013), exempelvis via sociala medier och internet i övrigt, vilket gör det möjligt att fortsätta kommunicera i realtid, hålla kontakten med och knyta nya kontakter med släkt och vänner i ursprungslandet och i andra delar av världen, även om man lever i diasporan. Kommunikation mellan

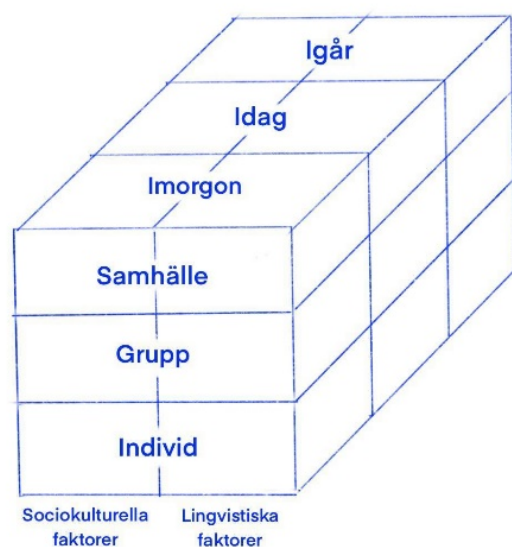
människor sker överlag idag i hög grad på ”gränslösa arenor” och då även över territoriella gränser. Den inom sociolingvistikens traditionella synen på familjen som en privat domän kan därigenom ifrågasättas (Lanza & Lomeu Gomes 2020:164-165); det går inte att bortse ifrån att familjers agerande påverkas av och påverkar faktorer på såväl meso- som makronivå.

3.4. Tandefelts modell för analys av språkbyte

Att skapa en modell för språkbyte som fungerar och kan förklara språkbytesprocesser för alla grupper har visat sig vara svårt eftersom olika faktorer, på individ-, grupp- och samhällsnivå påverkar grupper och individer på olika sätt. Dessutom påverkar olika faktorer, de språkval som individer och grupper gör vid olika tidpunkter (Stroud och Hyltenstam 1991:61; Tandefelt 1988:38). Eftersom det inte är möjligt att generalisera och direkt överföra tidigare forskningsresultat till nya miljöer och situationer måste forskaren, utifrån sin kunskap om det studerade, själv ”söka sig fram till den (unika) kombination av faktorer som bäst kartlägger det aktuella fallet” (Tandefelt 1988:38).

Tandefelt (1988:38) skapade själv en modell ämnad att hjälpa forskaren att få en helhetsbild av faktorer som påverkar vid språkbyte och språkbevarande. Denna modell (se figur 1) har utgjort viktig inspiration och stöd i arbetet med denna studie. Eftersom fokus ligger på individers och familjers berättelser kommer ingen heltäckande analys, likt Tandefelts (1988), av påverkansfaktorer att göras, men jag finner likväl modellen lämplig att utgå ifrån för analys av resultat baserat på deltagarnas berättelser eftersom den, genom indelningen i olika nivåer och hänsyn till tidsaspekten, även kan användas för att täcka in ett vidgat perspektiv på språkpolicy i familjen. Tandefelts modell skapades i slutet av 1980-talet med syfte att analysera språkbytesprocesser hos den autoktona finlandssvenska minoriteten i Finland. De förhållanden som rådde där och då, för den finlandssvenska minoriteten, skiljer sig i många avseenden från de förhållanden arabiska migranter i Sverige idag lever under. Svenska språket och den finlandssvenska minoriteten har en stark historisk förankring i Finland medan den arabiskspråkiga minoriteten i Sverige är relativt sentida. Till skillnad från arabiska språket i Sverige, vilket varken har status som officiellt språk

eller nationellt minoritetsspråk, är svenska språket ett av de officiella nationalspråken i Finland. Dess talare har genom lagstiftning vissa förmåner såsom service på och möjligheter till användning av svenska språket i officiella sammanhang, något som enligt Tandefelt (1988:231-232) har stor betydelse för både möjligheten till språkbevarande och för språkets status i samhället. Med detta i åtanke kommer vissa omtolkningar av modellen att behöva göras för att den ska fungera vid analys av de förhållanden som dagens arabiska migranter i Sverige lever under (se vidare diskussion om detta i kap 6.2.). I det följande förklaras de olika delarna av modellen kort så som Tandefelt förklarar dem (för en detaljerad genomgång av modellen; se Tandefelt 1988:37-73).

Figur 1: *Modell för analys av språkbyte (efter Tandefelt 1988:39)*

I sin modell delar Tandefelt in språkbytesfaktorer (sociokulturella och lingvistiska) i tre nivåer; samhället, gruppen och individen. Samhällets språkliga organisation, eventuella diglossiförhållanden mellan olika språk eller språkliga varieteter; hur maktbalansen mellan majoritets- och minoritetsspråksgrupper ser ut, inkluderas på *samhällsnivån* i modellen. Där finner vi även språklagstiftning; hur förhållanden

mellan olika språk i samhället juridiskt regleras, samt olika institutioner som skolan, kyrkan och populärkulturen (Tandefelt 1988:40-48, 229-240). På samhällsnivån finner vi således de yttre förutsättningarna för grupper och individers möjligheter att bevara minoritetsspråk i ett majoritetssamhälle. Under samhällsnivån finns *gruppnivån*; gruppen avser minoritetsgruppen eller talarna av minoritetsspråket. På denna nivå spelar språkgruppens storlek och bosättningsmönster roll för dess agerande. Förekomsten av tvåspråkiga individer i gruppen och gruppens kulturyttringar utgör andra faktorer som beaktas på gruppnivå. Här ingår även majoritetens syn på minoriteten och minoritetsspråket, och hur detta i sin tur kan påverka hur minoriteten ser på sig själva, det egna språket och andra språk i samhället (Tandefelt 1988: 48-59, 229-240). Faktorer på *individnivån* omfattar språkfärdighetsnivåer hos minoritetsmedlemmar, konsekvenser av språkkontakt, språkgruppsidentifikation och användning av två språk. Här ingår de språkval individen gör; hur hen anpassar sig till krav från omgivningen och tar vara på de möjligheter som ges på samhälls- och gruppnivå. På denna nivå inkluderas de nätverk individen har tillgång till samt familjen som den domän där ett minoritetsspråk normalt bevaras längst (Tandefelt 1988:59-71, 229-240,). De olika nivåerna i modellen är beroende av varandra och om en förändring sker på en nivå påverkas även övriga nivåer. Utöver förändringar på de olika nivåerna spelar, som nämnts, även tidsaspekten en viktig roll varför även denna inkluderas i modellen. Stora förändringar i samhället, under en viss period, kan leda till förändrade levnadsvillkor för individer, vilket i sin tur påverkar språkbytesprocesser. Tandefelt exemplifierar tidens betydelse med hur ökande eller minskande migration kan leda till förändringar i funktion och användning av språk och därmed påverka individers inställning till språk, något som i sin tur kan påverka språkpolitiken i familjer och överföringen av språk till kommande generationer (Tandefelt 1988:71-73). Dock poängteras vikten av att vid användningen av modellen vara medveten om att den strikta indelningen i dessa tre allmänna kategorier eller nivåer, vid studier av språkbytesfaktorer, i praktiken inte alltid låter sig göras eftersom olika faktorer på olika nivåer ständigt samverkar (Tandefelt 1988:38).

4. Material och metod

Studiens empiriska material baseras på kvalitativa intervjuer. Vid planeringen av intervjuerna, samt vid bearbetning av dessa, har jag huvudsakligen utgått ifrån Kvaless (1980, i Kvale & Brinkmann 2014:152) sju stadier för intervjuundersökningar. Inledningsvis lades mycket tid på att tematisera och planera studien; att formulera och avgränsa ett tydligt syfte och frågeställningar samt att läsa in mig på tidigare forskning och relevanta teorier. Parallellt med detta arbete pågick arbetet med att finna lämpliga deltagare för studien samt att planera för intervjuer. I detta kapitel beskrivs, diskuteras och motiveras valda metoder samt överväganden som gjorts i samband med planeringen och genomförandet av materialinsamlingen och den efterföljande bearbetningen och analysen av denna.

4.1. Kvalitativa intervjuer och språkbiografier

För att få svar på frågeställningarna och uppnå syftet gjordes semistrukturella intervjuer med studiens deltagare. Intervjuer lämpar sig enligt Denscombe (2009:232-233) väl då man vill få djupare information om människors känslor, uppfattningar, åsikter och erfarenheter. Enligt Friedman (2012:188-189) är det viktigt att forskaren inte dominerar intervjusamtalen och undviker att så långt möjligt, styra dessa. Två intervjuguider skapades; en för intervjuer med föräldrar (bilaga 4), och en för intervjuer med ungdomarna (bilaga 5). Med anledning av studiens kvalitativa karaktär, och syftet att på ett så djupgående sätt som möjligt beskriva och tolka deltagarnas perspektiv, innehåller intervjuguiderna enbart frågor med öppna svarsalternativ. Intervjuguiderna fungerade främst som checklistor för att pricka av att svar erhöles på de viktigaste frågorna. Snarare än regelrätta intervjuer fick dessa karaktären av samtal, vari deltagarna gavs stor frihet att styra samtalen och utifrån de presenterade temana själva ta upp sådant de bedömde intressant och viktigt att dela med sig av. Enligt Denscombe (2009:267-268) kan en intervju där deltagare ges tillfälle att lyfta och utveckla egna tankar, synpunkter, åsikter och idéer med någon som är intresserad att lyssna ibland ha en terapeutisk effekt. Likaså kan den

information och kunskap som den intervjuade delar med sig av vid denna typ av intervjuer ge forskaren värdefulla insikter.

I studien intervjuades några deltagare individuellt och andra i par. Att inte alla intervjuer genomfördes på samma sätt betyder att förutsättningarna för samtalen i dem också blev olika. I individuella intervjuer berättar deltagaren sin historia för intervjuaren. Hur berättelsen vidareutvecklas och bearbetas under samtalet hänger således mycket på relationen mellan den intervjuade och intervjuaren i samtalet, och vilka eventuella följdfrågor intervjuaren ställer. Enligt Denscombe (2009:238) kan intervjuer i grupp ge större möjligheter till svar på varför människor resonerar eller tänker som de gör i olika frågor, än vid personliga intervjuer. I föreliggande studie genomfördes några intervjuer i par vilket, enligt mig, kan jämföras med fokusgruppintervjuer. En annan fördel med gruppintervjuer är att de "...kan frambringa mer spontana expressiva och emotionella uppfattningar än individuella intervjuer" (Kvale & Brinkmann 2014:191), vilket kan ha gynnsam effekt på studier som inkluderar ideologier och attityder hos familjer och individer. Genom gruppintervjuer kan således en rikare och mer nyanserad bild av deltagarnas individuella och gemensamma resonemang fås (jfr. Kvale & Brinkmann 2014:191). Deltagare som ingår i samma familj kan trots gemensamt ursprung ha olika erfarenheter och uppleva sina verkligheter på skilda sätt. En risk att räkna med vid gruppintervjuer är att talutrymmet kan bli skevt fördelat mellan deltagarna. Deltagarna i studien bestod i detta fall av familjemedlemmar som kände varandra, varför de torde vara vana vid och förhoppningsvis trygga med att samtala med varandra. I en gruppintervju kan det asymmetriska maktförhållandet mellan forskare och deltagare reduceras i och med att forskaren får en mindre framträdande roll då hen lämnar över en del av kontrollen till deltagarna (jfr. Kvale & Brinkmann 2014:191-192). Dock krävs en medvetenhet om att även asymmetriska förhållanden i familjen kan ha betydelse för vilket utrymme deltagarna ger varandra eller själva tar i samtalen. Likaså kan svar som ges påverkas av relationer mellan deltagarna vilka forskaren inte känner till.

Inför intervjuerna fick deltagarna ett litet material, i form av språkporträtt och några frågor, att förbereda och fundera över (se bilaga 3). Deltagarna uppmuntrades att skapa två språkporträtt; ett så som de minns sina språk som barn och ett som de

vill beskriva sina språk idag. Språkporträtt är en form av multimodala biografier, vilka enligt Busch (2012:510-511) kan fungera som underlag för empiriska studier av talares uppfattning och tankar om sin språkliga repertoar. De kan öppna vägar för samtal om attityder till språk, men även för samtal om talares historiska erfarenheter och känslor kring sina språk. Genom denna form av aktivitetsbaserade samtal, ville jag underlätta för mig själv och deltagarna att närma oss frågor som berör det komplexa förhållandet mellan känslor och tankar kring språk. Min förhoppning var också att dessa förberedande aktiviteter skulle skapa motivation och intresse hos deltagarna att berätta mer vid själva intervjuerna i och med att deras tankeprocess kring temat redan påbörjats i förväg. När deltagarna har ett material att presentera öppnas också vägar för ett friare berättande och mindre styrning från forskarens sida. Avsikten var inte att språkporträtten i sig skulle utgöra underlag för analys, utan de har fungerat som inspiration och underlag för deltagarnas egna processande av sina berättelser inför och under samtalen. Språkporträtten fungerar dock i resultat- och analysdelen av uppsatsen i vissa fall, i likhet med vissa citat från samtalen, som illustration till delar av deltagarnas berättelser.

4.2. Urval och genomförande av intervjuer

Studiens deltagare har valts ut genom ett så kallat flerstegsurval (se Denscombe 2009:36). Villkoren för att delta i studien var att deltagarna skulle tillhöra en familj med ursprung i arabvärlden med arabiska som (ett av sina) hemspråk. Kontakt togs med ett antal bekanta som hjälpte mig att finna lämpliga deltagare för studien. En informationsträff hölls via Zoom, vid vilken jag berättade om studiens syfte och deltagarna fick möjlighet att ställa frågor. Informationsbrev och samtyckesblankett (se bilagorna 1 + 2) postades och mailades därefter till föräldrarna och intervjuer bokades in. Deltagarna fick själva bestämma om de ville intervjuas individuellt eller i grupp/par. Intervjuerna, på cirka 50-70 minuter, genomfördes inom en period av tre veckor i form av videosamtal (via Zoom) med deltagare ur totalt fem familjer. Därefter valdes intervjuerna från två av familjerna ut för ytterligare bearbetning och analys. För att utforska det specifika i en situation bör man enligt Denscombe (2009:251) välja ut nyckelpersoner för att kunna gå på djupet och få en unik inblick i

det studerade. Efter ytterligare bearbetning av dessa intervjuer har slutligen fyra deltagares berättelser, från två familjer, valts ut för djupare analys.

Intervjuerna spelades in med både ljud och bild, vilket ger intervjuaren fördelen att kunna fokusera på vad som sker i samtalet, utan att föra alltför mycket anteckningar samtidigt. Att i efterhand kunna återgå till inspelningarna ger också större möjlighet att i detalj analysera samtalen i och med att transkriptioner kan göras. Videoinspelade intervjuer ger också möjligheter att i transkription och analys inkludera kroppsspråk, gester, mimik och tonfall (Friedman 2012:187; Denscombe 2009:259). Dock är det kroppsspråk man kan se vid ett videosamtal mer begränsat än om en videoinspelning sker i ett fysiskt rum. Samtliga deltagare sade sig vara vana vid att kommunicera via videosamtal och verkade inte hämmas av att delta i inspelade samtal (jfr. Denscombe 2009:269).

4.3. Etiska överväganden

Vid insamling och hantering av data har Vetenskapsrådets (2017) etiska riktlinjer följts. I enlighet med *informations-* och *samtyckeskraven* sändes informationsbrev och samtyckesblankett med information om studiens syfte i förväg via email och med post till familjerna. Information gavs såväl skriftligt som muntligt om att deltagandet var frivilligt och när som helst kunde avbrytas och att allt material som deltagarna bidragit med i händelse av att de krävde det skulle raderas. Information gavs även, i enlighet med *konfidentialitetskravet* om att namn på personer och geografiska platser skulle avidentifieras i enlighet med de etiska riktlinjerna och materialet enbart användas i forskningssyfte (*nyttjandekravet*) samt inte vara tillgängligt för någon annan än mig. Innan intervjuerna genomfördes inväntades returen av de påskrivna samtyckesblanketterna. Allt material hanterades konfidentiellt och sparades så att ingen annan fick tillgång till det. Inga personuppgifter utöver inspelningarna inhämtades och deltagarnas namn avidentifierades vid transkriptionen (Vetenskapsrådet 2017:27). Studien berör deltagarnas privata liv och eftersom känsliga uppgifter kunde komma upp i intervjuerna erbjöds deltagarna att läsa igenom alla sammanfattningar och transkriberingar av samtal för att om de så önskade korrigera eller be mig utelämnas delar av materialet.

4.4. Bearbetning och analys

Bearbetningen och analysen av materialet har i praktiken påbörjats redan i intervjusituationen. De metaspråkliga data som deltagarna delat med sig av i processen när de försökt förstå sin verklighet och reflekterat kring sina egna och andras språkval har således blivit en integrerad del av analysen. Analysen har sedan fortsatt under och efter transkriptionsarbetet.

4.4.1. *Transkriptioner*

De intervjuer som spelats in och sedan valts ut för närmare analys har transkriberats i nära anslutning till intervjutillfällena. Eftersom fokus i studien ligger på innehållet i deltagarnas berättelse snarare än på formen har jag valt att inte i detalj transkribera exakt hur allt sagts. Transkriptionen pendlar något mellan skrift- och talspråksnära återgivning av det deltagarna berättat. Pauser kan i vissa fall vara betydelsebärande, exempelvis kan de ibland vara tecken på att någon tvekar eller av annan anledning behöver tid för att formulera sina tankar i ord, varför jag valt att markera längre pauser med tre punkter. Eftersom deltagarna i realtid processat tankar kring det de berättat och samtalat om, har jag valt att skriva ut så kallade *tvekljud* som exempelvis 'eh', 'hmm' och längre pauser, genom att markera dessa med tre punkter för att på så vis ge en bild av det processande som skett under intervjuerna. I övrigt se transkriptionsnyckel nedan:

...	längre paus (mer än en sekund)
[...]	ej transkriberat avsnitt (kortare eller längre avsnitt, då samtalet tillfälligt handlat om sådant som inte berör studiens tema eller då jag valt att korta ned de sekvenser som presenteras i kap 5)
=	stafettal; en talare tar över turen direkt, utan avbrott efter den föregående talaren
ara-	avbrutet ord, markeras med bindesstreck; talaren avbryter sig eller blir avbruten av en annan talare
mycket	betonade ord markeras med fetstil

((skratt)) metakommentar markeras med dubbla parenteser

De avväganden jag gjort vid transkriptionsvalen baseras naturligtvis på mina egna tolkningar.

4.4.2. *Analysmetod*

Efter grovtranskriptioner gjordes upprepade genomläsningar av materialet och sammanfattningar av deltagarnas berättelser skrevs för att jag skulle bli bekant med materialet. Jag inledde med att förutsättningslöst söka efter mönster i deltagarnas berättelser, varigenom vissa teman utkristalliserades och belysande citat knutna till varje tema markerades i olika färger. Efterhand fann jag i Tandefelts (1988:38) modell för språkbytesanalys viss vägledning om olika faktorer att beakta på individ-, grupp- och samhällsnivå, varför jag därefter utgått från denna modell som stöd vid analysen. Jag organiserade materialet kronologiskt, baserat på olika tider i deltagarnas liv, samtidigt som de olika nivåerna; individ, grupp, samhälle under bearbetningen av materialet markerades i olika färger för att förenkla analysarbetet.

4.5. Metodologiska reflektioner

Trovärdigheten vid kvalitativa studier har i hög grad med transparens att göra. Ett annat sätt att öka trovärdigheten är att samla in kompletterande data genom exempelvis triangulering av metoder, källor eller teorier. En anledning till att jag valde att analysera berättelser från två familjer var att jag ville se om liknande mönster framkom i berättelserna, något som enligt Denscombe (2009:267) kan stärka intervjustudiers trovärdighet. Jag kontaktade även deltagare för att ställa kompletterande frågor vid behov, vilket också resulterade i ytterligare en intervju i en familj. Eftersom kvalitativa studier ofta har individer och sociala sammanhang i fokus och forskaren personligen blir involverad i materialinsamlingen, är det inte möjligt att som i kvantitativa studier öka generaliserbarheten genom att upprepa samma studie (Denscombe 2009:379). En viktig del av forskningsprocessen är deltagarnas feedback på intervjumaterialet (jfr. Friedman 2012:182). Deltagarna har fått möjlighet att läsa

de sammanfattningar och transkriptioner jag gjort och uppmanats kommentera och ge förtydliganden till materialet, vilket bör ha reducerat risken för feltolkningar.

Juvonen (2020:43) menar att forskare bör förhålla sig kritiska till resultat baserade enbart på deltagares självrapporterade berättelser. Genom denna studie kan inga slutsatser dras om deltagarnas faktiska språkanvändning men detta är inte heller syftet med studien. Varken språkporträtt eller intervjuer visar hur det förhåller sig i praktiken, och kan inte betraktas som objektiva rekonstruktioner av deltagarnas språkliga historia. Berättelserna har återgivits vid en specifik tidpunkt och i en specifik kontext, varigenom subjektets perspektiv här och nu framträder i samtalen. På grund av det begränsade antalet deltagare i studien kan inte heller några generaliseringar vad gäller intervjuresultat göras, vilket inte heller varit avsikten. Fokus har istället varit att studera det specifika (jfr. Denscombe 2009:251). Jämförelser har gjorts och såväl likheter som olikheter har framträtt i de olika deltagarnas berättelser vilket istället gjort det möjligt att lyfta variationen och det komplexa i berättelserna. Resultaten från de två familjerna kan således inte sägas vara representativt för alla arabiskspråkiga familjer.

Enligt Lin (2015:24) är det viktigt att anta ett reflexivt förhållningssätt till det studerade och reflektera över hur ens egen historia och de ideologier man formats av kan påverka ens syn på världen, hur man agerar och tolkar situationer och vad som sägs. Eftersom jag själv härstammar från ett nationellt minoritetspråksområde och har erfarenhet av språkbyte i min egen familj har jag ett visst insiderperspektiv på det studerade. Såväl i mitt privatliv som i mitt arbete kommer jag dessutom ofta i kontakt med arabiskspråkiga migranter, varför jag gått in i studien med viss förståelse för det studerade. Detta var en anledning till att jag, istället för att ställa alltför många frågor, uppmuntrade deltagarna att själva berätta. Det visade sig också att jag, så snart deltagarna kommit igång att berätta, kunde ta ett steg tillbaka och långa stunder bara lyssna och framförallt vid parintervjuerna iaktta den dialog som fördes mellan deltagarna. Denscombe (2009:244-247) påpekar att data kan påverkas av forskarens personliga identitet; dock kan även fördelar finnas med forskares förståelse för det studerade. Han skriver: ”Om intervjuaren äger förmågan att leva sig in i informanten och informantens känslor, har han eller hon bättre förutsättningar att locka fram den mest relevanta informationen” (Denscombe 2009:253). Under den

första informationsträffen fick föräldrarna kort information om min bakgrund och mitt intresse för minoritetsspråksstudier. Mitt intryck är att eftersom jag var öppen med min språkliga bakgrund öppnades vägar för ett tillåtande och avslappnat samtalsklimat vid intervjuerna som följde, eftersom deltagarna tycktes inse att jag hade viss förståelse för deras situation.

En stor utmaning har varit att göra avvägningar för att begränsa presentationen av den enorma mängden material de deltagande familjerna delat med sig av, utan att på något sätt förvränga berättelserna eller utelämna särskilt viktiga delar av materialet. Såväl urval som presentation och analys av materialet baseras på mina tolkningar av vad som är relevant. Genom att använda Tandefelts (1988:39) modell som stöd vid analysen upplevde jag att jag kunde frigöra mig rätt väl från mina egna förväntningar och förutfattade meningar och fokusera på de faktorer modellen föreslår. Även om inte allt inryms i modellen anser jag att den fasta ramen den utgör minskar risken att dras åt alltför många andra håll i sina tolkningar, samtidigt som ramen även kan utmana till att titta utanför denna.

I intervjun med Sara och hennes kusin Maryam (familj 1; se kap. 5.1.) användes språkporträtt som underlag. Min upplevelse är att språkporträtt, precis som Busch (2012) förespråkar, kan fungera mycket väl i studier där man vill få deltagare att berätta om språk. Mitt intryck är att många av de intensiva diskussionerna Sara och Maryam i familj 1 förde (se ex. bilaga 8), bestod av tankar de redan hade börjat processa inför intervjun. I detta fall var tanken att språkporträtten skulle fungera som inspiration och väcka intresse och nyfikenhet, något jag upplevde fungerade. En insikt som gjordes var att för att språkporträtt ska fungera som aktivitet inför en intervju så måste deltagarna få tydliga instruktioner om vad de förväntas göra, samtidigt som instruktionerna inte bör vara för vägledande om man vill få fram deltagarnas genuina berättelser. Ungdomarna var mycket kreativa och intresserade av språkporträtten medan de vuxna inte tycktes lika entusiastiska. Min övertygelse är också att om enbart en individuell intervju hade gjorts med Sara i familj 1, skulle delar av det som nu framkommit av kusinernas gemensamma berättelse inte ha blivit berättat.

Vid intervjustudier bör man vara medveten om att det alltid finns ett samtycke till att delta, varför de svar som fås och de berättelser som berättas kommer från personer som vill berätta. Inte alla familjemedlemmar deltog i studien; funderingar finns om

hur övriga föräldrars, ungdomars och barns berättelser skulle ha sett ut. Samtliga föräldrar som valde att delta i studien hade akademisk utbildning och samtliga deltagare visade sig vara positiva till att bevara hemspråket; något som även det väcker tankar kring vilka berättelser familjemedlemmar med andra bakgrundsförutsättningar, erfarenheter och uppfattningar skulle ha berättat. En mer omfattande studie skulle också ha kunnat utgå från kvantitativt inriktade enkäter (jfr. Wardini 2017) i kombination med kvalitativa intervjuer baserade på språkporträtt.

5. Resultat och analys

Ursprungligen var planen att utgå ifrån Tandefelts (1988:39) modell för analys av språkbyte vid presentation och analys av resultaten. Under arbetets gång har planen reviderats till att Tandefelts modell används som stöd i analysarbetet och kompletteras med andra för studien relevanta perspektiv (se kap. 3). För att ge en sammanhängande bild av deltagarnas berättelser, och underlätta för läsaren, presenteras och analyseras resultaten, så långt möjligt, i den kronologiska ordningen: *igår – idag – imorgon*, varvid tidsaspekten i Tandefelts modell inryms. Jag har även försökt att, så långt möjligt, utgå ifrån modellens indelning i påverkansfaktorer på de olika nivåerna: *individ*, *grupp* och *samhälle*. Dock har det under arbetets gång, i likhet med vad Tandefelt (1988:38) själv framhåller, visat sig vara svårt att strikt hålla sig till en sådan indelning eftersom olika faktorer, på olika nivåer och i olika tider påverkar varandra på olika sätt. Analysen rör sig därför, av naturliga skäl, i hög grad fram och tillbaka mellan de olika nivåerna. Med hänvisning till Tandefelts (1988:38) resonemang att det är nödvändigt att i varje enskilt fall utgå från den kunskap man har om det studerade i sökandet efter vad som påverkar språkval och språkbyte, har därför tillvägagångssätten varit något olika vid presentationen och analysen av de olika familjernas och deltagarnas berättelser. Medan jag i analysen av Saras berättelse; familj 1, huvudsakligen utgått ifrån Tandefelts modell, har jag i analysen av familj 2:s berättelser valt att i högre grad utgå från familjens berättelser och spegla dessa mot Tandefelts modell och övriga relevanta perspektiv ur den presenterade teoriramen. Se vidare kapitel 6.2. för diskussion om detta tillvägagångssätt.

Eftersom resultaten baseras på deltagarnas berättelser och jag vid materialinsamlingen valt att så lite som möjligt styra samtalen kommer inte någon heltäckande bild att kunna ges av deltagarnas faktiska språkanvändning och språkval. I det följande presenteras och analyseras deltagarnas berättelser. I familj 1 fokuseras dottern Saras berättelse. I familj 2 fokuseras pappa Bassems, mamma Linas och sonen Alis berättelser

5.1. Familj 1 - Saras berättelse

Sara är 18 år, född och uppvuxen i Sverige i en palestinsk, arabiskspråkig familj. Hennes föräldrar flyttade till Sverige från Libanon 1999. Hon har fyra syskon; alla födda i Sverige. Sara är näst äldst av syskonen. Eftersom även Saras kusin Maryam, 15 år gammal, deltog i intervjun, består berättelsen i vissa delar av kusinernas gemensamma resonemang. Kusinerna bor sedan 2015, då Maryams familj flyttade till Sverige från Dubai, på samma ort och familjerna umgås mycket med varandra. Jag har därför valt att kalla båda dessa, enligt svenskt perspektiv olika kärnfamiljer, för familj 1. I vissa delar inkluderas även kompletterande information från Saras och Maryams mammors berättelser, vilka i övrigt finns sammanfattade i bilagorna 6 och 7. Kusinen Maryams språkporträtt, med ett utdrag ur samtalet där hon berättar om sina språk, återfinns i bilaga 10.

5.1.1. *Saras språk igår*

Av Saras berättelse om *igår* framgår hur faktorer på såväl *samhälls-* som *grupp-* och *individnivå* (Tandefelt 1988:39) haft avgörande betydelse för hennes språkval i olika sammanhang. En viktig faktor för språkbevarande på individnivån (jfr. Tandefelt 1988:59-71) är enligt Tandefelt familjen och vilka språk som talas i hemmet. Av Saras berättelse framkommer att enbart arabiska talades i hemmet när hon var liten, eftersom framförallt hennes pappa var noga med detta. En annan faktor av betydelse för språkval är enligt Tandefelt språkkontakt; i Saras fall inträffade första mötet med svenska språket då hon började på dagis. Hennes första minne är att hon hörde mycket svenska omkring sig och lyssnade mycket, men inte själv talade språket; se Saras

språkporträtt *igår* i figur 2 där hon målat svenska språket i periferin. I bilaga 10 återfinns även ett utdrag av samtalet om detta språkporträtt.

Figur 2: *Saras språk igår (cirka 5 år)*
(grönt= svenska, blått = arabiska)

Nästa steg i kontakten med svenska språket minns Sara från mötet med böckernas värld. Eftersom hon tidigt började gilla att läsa och allt hon läste var på svenska växte hennes svenska sig snabbt starkare. Sara frångår på ett sätt, genom läsningen av böcker på svenska även hemma, hemmets enspråkighetsnorm. Saras mamma lärde henne också att läsa på arabiska i Koranen och att skriva med arabiska alfabetet, men Sara berättar att hon aldrig lärt sig att läsa och skriva standardarabiska; ” [...] jag skriver som jag talar [...]”, säger hon. Ytterligare en faktor på individnivån som påverkar språkval är enligt Tandefelt (1988:59-62) individens språkfärdighet i de aktuella språken. Eftersom Sara redan som liten läste mycket på svenska utvecklades svenskan snart till att bli hennes starkaste språk skriftligt, men hon berättar att hon ändå alltid betraktat arabiska som sitt modersmål och mest talade arabiska som liten. På individnivån blir det även tydligt hur faktorer på samhällsnivå, de yttre förutsättningarna för språkbevarande (Tandefelt 1988:40-48), var involverade i Saras

språkval i och med att hon gick på svenskt dagis och, bortsett från Koranen, bara hade tillgång till svenska böcker att läsa. Till faktorer på gruppnivån räknar Tandefelt (1988:48-59) bland annat språkgruppens storlek och bosättningsmönster samt gruppens kulturyttringar; i Saras hem fanns förutom arabiska språket, också religionen och traditionen att läsa i Koranen, vilka hör ihop med familjens grupptillhörighet som araber och muslimer. Däremot saknades ett arabiskspråkigt nätverk i omgivningen eftersom familjen var bland de första arabiskspråkiga i bostadsområdet. Sara berättar att hon inte hade några arabiskspråkiga vänner när hon var barn och att användningen av arabiska språket på grund av detta begränsades till hemdomänen.

En annan faktor Tandefelt (1988:48-50) lyfter på gruppnivå är hur majoritetens syn på minoriteten kan påverka individers språkval. Denna faktor framträder i Saras berättelse om grundskoleåren. Hon berättar att det i hennes första skola fanns en annan flicka som talade arabiska. Ett minne som etsat sig fast är då hon en gång talade arabiska med denna flicka på skolgården, och lärare uppmanade flickorna att tala svenska så att alla barn i skolan kunde förstå vad de talade om, och så att ingen skulle känna sig utanför. Denna tillsägelse menar hon gjorde klart för henne att arabiska skulle man bara prata hemma och när hon sedan bytte skola fortsatte hon att hålla sig till svenska språket eftersom hon snart insåg att samma norm gällde på den skolan. Av ovanstående exempel framgår åter att faktorer på individ-, grupp- och samhällsnivå på olika sätt är tätt sammanlänkade. Lärares tillsägelse att elever bör hålla sig till majoritetsspråket i skolan skulle, enligt min tolkning, även kunna ses som en faktor på samhällsnivå i och med att skolan utgör en institution på samhällsnivå i vilken enspråkighetsnormen, baserad på förhärskande samhällsideologier, är stark.

På samhällsnivå berörs i Saras berättelse från grundskoleåren främst skolans betydelse för de språkval som görs, men också familjens roll som medskapare av ett slags dubbel enspråkighetsnorm framträder i hennes berättelse. I likhet med föräldrar i UAE (se Troudi & Jendli 2011), vilka ofta väljer att placera sina barn i engelska skolor med motiveringen att detta kommer att hjälpa barnen i deras framtida studier och yrkesliv, framkommer i intervjun med Saras mamma Heba (se bilaga 6) att föräldrarna tidigt valde att flytta sina barn från en skola med många invandrabarn till en friskola med majoriteten ursprungssvenska barn. Föräldrarna tog beslutet eftersom

de ville att barnen skulle lära sig bra svenska . Enligt Heba är det viktigt att hjälpa barnen att hålla isär språken, vilket var en anledning till att föräldrarna var strikta med att arabiska skulle användas i hemmet och svenska i skolan, och ytterligare en anledning till att de valde att låta barnen byta till en skola med färre invandrabarn. Här bidrar alltså både föräldrars och skolas syn på att språk ska hållas isär till att Saras språk tidigt fördelas på olika domäner, en förändring som enligt Tandefelt (1988:66) är kännetecknande för språkbytesprocesser. Under intervjun återkommer Sara, vid några tillfällen till, och jämför, sin språkliga tillvaro idag, som gymnasieelev, med minnena från grundskolan. Vid ett tillfälle säger hon om grundskolans syn på hennes hemspråk:

[...] det var synd för de tyckte inte det... arabiska, var vårt språk eller vad man kan säga ((skrattar))... ja vet inte vad de tyckte ((båda kusinerna skrattar)), men sen här i gymnasiet bryr sig ingen så mycket om man pratar arabiska om det är liksom utanför klassrummet då får du ee prata vad du vill

Att faktorer på samhällsnivå; i detta fall skolan, påverkar individers och grupper syn på språk och i förlängningen språkval, blir tydligt i Saras berättelse om sina upplevelser av skolans modersmålsundervisning (ett utdrag ur Saras och Maryams samtal om modersmålsundervisning återfinns i bilaga 8). Sara och hennes äldre syskon deltog i modersmålsundervisningen i grundskolan, men på grund av deras negativa erfarenheter läser idag inget av de yngre syskonen modersmål. Sara berättar att på högstadiet läste hon arabiska enbart för att höja sina meritpoäng eftersom det var lätt för henne att få bra betyg i ämnet. Hon menar dock att det inte är modersmålslärares fel att modersmålsundervisningen inte fungerar utan att problemet är den syn skolan överlag har på olika språk. Under samtalet berättar hon och Maryam om sina upplevelser av att skolan, genom att inte ge modersmålsundervisningen samma förutsättningar som andra språk, visar att den inte tar deras språk och ursprung seriöst. Sara säger: ”när de inte tar det seriöst är det svårt för oss också att ta det seriöst”. Senare i samtalet berättar Sara: ” [...] Jag tänkte läsa modersmål arabiska ett år på gymnasiet men då sa SYV:en att 'ofta tar man

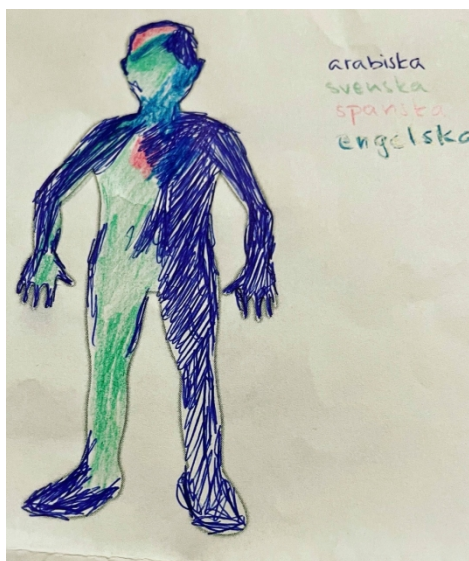
modersmål om man inte är duktig på moderna språk' [...]". Studie- och Yrkesvägledarens indirekta rekommendation att inte lägga tid på att studera arabiska om Sara har förutsättningar att nå bra resultat i moderna språk, må ha givits i all välmening, men de signaler ett sådant uttalande skickar, om språks olika värde kan, som i Saras fall, bli avgörande för en individs fortsatta motivation att utveckla sitt hemspråk. Även om de yttre förutsättningarna, enligt skolan och samhället, finns för att studera och utveckla modersmålet, anser Sara; individen, att den syn på elevers hemspråk som skolan i övrigt förmedlar skickar signaler om att dessa språk inte är viktiga, vilket påverkat hennes språkval under grundskoletiden. När jag senare i samtalet frågar Sara om hon har planer på att lära sig mer standardarabiska i framtiden, svarar hon skrattande: "Näää, jag har inte tid, jag har annat att göra!".

En reflektion efter intervjuerna med Saras och kusinen Maryams föräldrar (bilagorna 6 + 7) är att familjernas språkpolicy tycks skilja sig åt. Maryams mamma uppger, till skillnad från Sara och Saras mamma, att familjen inte har några speciella regler för vilket språk som ska talas i hemmet. Tandefelt (1988:71-73) förklarar att skillnader i migrationsmönster på samhällsnivå kan påverka individer i deras språkval på olika sätt i olika tider. En möjlig förklaring till familjernas olika sätt att hantera språk i hemmen, kan vara att familjerna flyttat till Sverige vid olika tider. Den språkliga situationen i svenska samhället, liksom på gruppnivån för den arabiska minoriteten, ser annorlunda ut idag än den gjorde 1999 då Saras föräldrar flyttade till Sverige. Idag finns fler möjligheter att använda arabiska språket även utanför hemmet än när Sara var liten. Maryams familj är också relativt nya i landet och av mamma Salmas berättelse framkommer att de första åren i landet handlat mycket om att lära sig svenska språket för att komma in i samhället.

5.1.2. *Saras språk idag*

Även i Saras berättelse om sina språk *idag* framträder ett tydligt samspel mellan faktorer på de olika nivåerna: *individ*, *grupp*, *samhälle* (jfr. Tandefelt 1988:39). I familjen används fortfarande, enligt Sara, främst arabiska, men eftersom syskonen blivit äldre och studerar mycket även hemma, använder Sara och hennes syskon, framförallt vid samtal om skolarbete, också numera en hel del svenska i hemmet.

Något händer med Saras sätt att uttrycka sig när hon övergår från att berätta om språken i sin barndom, till att berätta om sina språk idag. Hon sträcker på sig, hennes röstläge förändras och hon använder både gester och ansiktsuttryck för att uttrycka sina känslor. Saras språkporträtt *idag* ses i figur 3. Ett utdrag av den del av samtalet där hon berättar om sina språk idag återfinns i Bilaga 10.

Figur 3: *Saras språk idag (18 år)*

(Blått= arabiska, grönt = svenska, turkos = engelska, rött= spanska)

Att språks funktion och användning i samhället kan förändras i och med ökad migration och därmed bidra till individers ändrade inställning till språk tas upp av Tandefelt (1988:71-73). Av Saras berättelse framkommer att hon idag har mer kontakt med och användning för arabiska språket utanför hemmet eftersom många arabiskspråkiga familjer kommit till hennes hemort på senare år. Hon har nu ett socialt nätverk av jämnåriga arabisktalande klasskamrater och vänner. Sara lever upp och skrattar mycket när hon pratar om hur situationen förändrats sedan hon började på gymnasiet. När kusinerna vid ett tillfälle samtalar om svenska språkets betydelse i deras sociala liv utanför hemmet, kommer Sara åter in på arabiska språkets betydelse för hennes liv utanför hemmet:

[...] men även arabiskan har blivit det för mig på senaste tid för att jag ee, förut jag vet inte jag har alltid... jag hade önskat att jag hade... jag hade alltid önskat mig en **arab**vän ärligt talat. Det var så svårt, i friskolan, alla var svenskar, **alla**, jag hade en kurd i min klass, en jag vet inte... från Bosnien å sen var det jag som var arab typ och resten svenskar. Så såg det ut ungefär ee och då jag hade aldrig haft en arabisk vän, men sen när jag kom till gymnasiet, då många killar i min klass och även en av mina vänner, en tjej, nu kan arabiska, då känns det jättetryggt för att vi skämtar mycket på arabiska, vi ja vi kan snacka om allt på arabiska och vi till och med lär ut arabiska till våra andra vänner så de också kan förstå ((skrattar)). Så det är också socialt för mig nu också att jag använder arabiskan utanför hemmet.

Sekvensen ovan visar hur händelser på global nivå lett till förändringar såväl på samhälls- som på gruppnivå i Saras omgivning, förändringar som i sin tur påverkar Sara på individnivå. Som en följd av senare års stora invandring från arabiskspråkiga länder har Sara plötsligt fått användning för sitt hemspråk även i skolan och i kamratkretsen. Hon berättar hur hon och klasskamraterna hjälper varandra och diskuterar uppgifter på olika språk och att det accepteras av lärare. Hon berättar också att hon tycker det är intressant att lyssna på och lära sig olika arabiska dialekter som hon blivit bekant med sedan hon börjat gymnasiet. På gymnasiet är flerspråkighet enligt henne inte stigmatiserat på det sätt som hon erfarit i grundskolan.

Under samtalet för kusinerna en diskussion om språkens betydelse i deras liv och för deras identitet (se bilaga 8). Likt studenterna i Ronesis (2011:73) studie, vilka använde engelska språket även för att uttrycka sin arabiska identitet, berättar Sara och Maryam att både arabiskan och svenskan är viktiga för att uttrycka sin sociala och arabiska identitet. Men framförallt är svenskan enligt dem viktig för att göra sin röst hörd, hävda sin rätt, påverka sin situation och tas på allvar i majoritetssamhället. Sara berättar hur svenska språket på grund av den ökade immigrationen från arabvärlden blivit allt viktigare för henne på senare tid:

När jag växte upp, ju mer jag växt upp ju mer upptäckte jag att kan jag inte svenska på ett bra sätt då ee då kommer jag inte att tas lika seriöst här och speciellt efter att många...många alltså flyktingar har kommit hit och

då känner man att det svenska språket...för att inte bli utstött på nåt sätt i samhället eller för att ee [...] ofta tänker många att när de ser ee nån med svart hår att ja den kan säkert inte svenska jättebra... men att svenska då används som ett verktyg, som för mig använder jag det som ett verktyg i svenska samhället i vissa sammanhang för att ee visa att jag kan svenska, då kan jag svara det, då är jag lika bra...då kan jag göra lika mycket som du. Jag är född här, jag har lika mycket rätt till [...]

I kusinernas samtal framträder en stark koppling mellan svenska språket och samhället och de normer de lärt sig att leva upp till. I sekvensen ovan framkommer hur majoritetens syn på minoriteten utgör en faktor som påverkat Sara i hennes ansträngningar att lära sig bra svenska. I och med de stora förändringarna på samhällsnivå, i form av ökad immigration (jfr. Tandefelt 1988:71-73), har hennes syn på såväl svenska som arabiska språkens betydelse i hennes liv förändrats. Engelska språket är för Sara ett viktigt verktyg för studier och för att söka olika typer av information. Hon anser sig dock inte ha stort behov av engelskan utanför skolan och säger att hon inte är intresserad av ”den svenska eller engelska världen på det sättet”. Hon berättar att hon ofta chattar på arabiska, med arabiska alfabetet, och säger att hon tack vare detta, och att hon i sociala medier använder nästan bara arabiska, har utvecklat sin arabiska mycket

På individnivå räknar Tandefelt (1988:59-71) med språkgruppsidentifikation som en viktig faktor för språkval och på gruppnivå räknas gruppens kulturyttringar in som en viktig faktor (Tandefelt 1988:48-59). Saras och Maryams samtal om språkens betydelse leder vidare till ett samtal om deras arabiska och palestinska identitet. Enligt Albirini (2016:155) är gruppen palestinier speciellt utmärkande i deras starka koppling till arabiska språket, och då även till standardarabiskan (jfr. Bitar 2011:59-63), vilket kusinernas resonemang utgör ett ypperligt exempel på. Både Sara och Maryam är tydligt medvetna om att de, som tillhörande gruppen palestinier, inom gruppen förväntas kunna visa att de faktiskt är palestinier, vilket kommer fram i sekvensen nedan (för ett längre utdrag av denna del av samtalet se bilaga 8):

Sara: =det finns nåt som heter Palestina och det finns de som heter palestinier å=

Mayram:=vi är liks-=

Sara: =själva identiteten och då vill man inte heller förlora språket för hur ska man gå runt och ee=

Maryam:=säga att man är palestinier när man inte kan=

Sara: =aa.

Maryam: Det är liksom nån av de enda kopplingarna som eller=

Sara: =Exakt=

Maryam:=som vi har.

Sara: Så ja det är liksom...ja, man kan inte gå runt på, inte kunna enbart sven-=

Maryam:=det är vår historia också.

Sara: Man kan inte kunna enbart svenska och säga...å...jag vet inte, det jag tror det har nåt med våran identitet att göra när...

För Sara och Maryam finns alltså en stark koppling mellan att kunna arabiska och att vara både arab och palestinier. Att överge sitt språk blir, enligt dem som att överge en del av sin identitet och grupptillhörighet. Här återkommer Sara också till det hon tidigare tagit upp om att arabiskan för henne på senare år fått mer plats utanför hemmet och vad det betytt för henne:

Alltså jag har aldrig definierat mig som svensk fast jag är född här. Jag tror inte jag har velat det heller, definiera mig som svensk för jag... när jag väl fick många araber i min omgivning... i min ålder å samma utbildning som jag och så vidare då kände jag att jag kunde relatera till fler människor ee därute såhåra ee allt var liksom, jag kan när det kommer till språket, när det kommer till religionen ibland, när det kommer till hur man tänker kring saker å ting så, allt skämt, vanligt snack, allt såhåra blev mycket lättare bara för att jag kunde använda arabiskan så bra, vi förstår varandra å det blir absolut inte samma sak å prata med en svensk vän på svenska å uttr- alltså man kan inte uttrycka sig på samma sätt alls.

Utöver arabiska språkets betydelse för identiteten kommer betydelsen av att kunna ha kontakt med och kommunicera med släktingar upp i kusinernas samtal. I Boyds (1985) och Tandefelts (1988) studier framkom att ett hemspråk bevaras längre tid i familjer där föräldrarna har samma modersmål. Saras och Maryams kusiner i andra delar av världen, vars ena förälder härstammar från mottagarlandet och inte talar arabiska, talar inte alls arabiska, berättar Sara. Hon har ingen kontakt med dessa kusiner som, enligt henne, inte heller har kontakt med slakten i Libanon. Sara berättar:

Alltså man märker att de barn som inte lärt sig arabiska, i min släkt alltså, de kan varken relatera till slakten eller alltså, du kan fråga dem vad deras mormor heter och de vet inte typ för de **har ju**, det är **starkt** kopplat mellan språk och förståelse av omgivningen.

Sara är bestämd när det gäller vikten av att bevara hemspråket i framtiden och tänker försöka föra vidare familjens arabiska dialekt till sina framtida barn. Hon är nöjd med sin muntliga förmåga när det gäller familjens dialekt, men sörjer att hon inte fått chansen att lära sig standardarabiska och inte kan läsa klassisk arabisk litteratur. I och med att Sara inte lärt sig standardarabiska har hon inte tillgång till det formella register (jfr. Valdés 2005:413-415) och den litteracitet på arabiska som ungdomar uppvuxna i arabvärlden normalt har, något hon berättar att hon blivit varse om i och med kontakten med nyanlända ungdomar under gymnasieåren:

Nu förstår jag inte när araber som kommit senare talar ordspråk. Vi har inte fått lära oss den här djupa arabiskan, bara lära oss på ytan. [...] Vi kan inte det **vackraste** av arabiskan. Vi kan skriva, vi kan läsa, vi klarar oss men det finns **så** mycket mer.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är ett komplext samspel mellan olika faktorer, på olika nivåer, som påverkat Saras språkval och relation till sina språk. Jämfört med den strikta indelningen; arabiska i hemmet – svenska utanför hemmet under barndomen, ser situationen idag helt annorlunda ut för Sara. På samhällsnivå

har den ökade immigrationen från arabvärlden och därmed fler arabisktalande i samhället där Sara lever, lett till ett större nätverk av arabisktalande utanför hemmet. Övergången från grundskolan till gymnasiet där stor språklig och kulturell mångfald är det normala utgör en viktig del av förändringen. På gruppnivå framkommer dels familjens etniska identitet som en stark påverkansfaktor för familjens och Saras vilja att bevara språket, men idag är även kamratgruppen, i vilken ingår arabisktalande ungdomar, viktig för Saras sociala liv och identitetsskapande. Även majoritetens syn på minoriteten (Tandefelt 1988:48-50) påverkar Sara, men främst i hennes val att utveckla svenska språket. Svenskan är också viktigt för hennes studier och framtid. Arabiskan används främst som ett medel för kommunikation med släkt och vänner, men bland klasskamraterna används arabiska numera även för att diskutera det man studerar. Utöver nivåerna i Tandefelts (1988:39) modell framkommer att också faktorer utanför dessa påverkar Saras motivation att använda och utveckla arabiska språket; genom digitala medier och chattande har hon stor användning av att kunna skriva på sin arabiska dialekt. Sara använder aktivt och fortsätter utveckla sitt hemspråk; familjens arabiska dialekt, både muntligt och i informellt skrivande, och hennes avsikt är att föra över familjens dialekt till sina framtida barn. Standardarabiskan är dock för henne ett slags förlorat kulturellt arv som hon sörjer.

5.2. Familj 2 – Bassems, Linas och Alis berättelser

I familj 2 genomfördes först en parintervju med mamma Lina och sonen Ali. En vecka senare genomfördes en individuell intervju med pappa Bassem. Eftersom Bassem är den som levt längst tid i Sverige, har jag valt att utgå från hans berättelse och komplettera med vissa delar ur mamma Linas berättelse, för att på så vis försöka ge en sammanhängande bild av familjens berättelse från 1984 till idag. Sonen Alis berättelse sammanfattas därefter och analyseras samt speglas mot föräldrarnas berättelser.

Bassem, 45 år: född i Libanon i en arabiskspråkig familj; bara arabiska talades i hemmet i Libanon. Bassem gick i engelskspråkig skola (arabiska som ämne

studerades ett fåtal timmar per vecka). Han flyttade till Sverige 1984 som 9- åring med sina föräldrar och två yngre syskon. Bassem har universitetsutbildning i Sverige **Lina, 37 år:** född och uppvuxen i en arabiskspråkig familj i Libanon; bara arabiska talades i hemmet. Syskonen gick i en franskspråkig skola (arabiska som ämne studerades ett fåtal timmar per vecka). Lina flyttade till Sverige 2003, 20 år gammal. Lina har universitetsutbildning i Sverige.

Ali, 16 år: född och uppvuxen i Sverige. Ali har tre yngre syskon, alla födda i Sverige.

Ingen av deltagarna i familj 2 hade med sig språkporträtt till intervjuerna, men Lina och Ali har skickat sina i efterhand. Dessa återfinns i bilaga 10.

5.2.1. *Bassem's berättelse om sin barndom och ungdomstid (1984-1994)*

Bassem kom till Sverige från Libanon under kriget 1984. I Sverige gick han först i en skola för nyanlända innan han efter cirka fyra månader började i vanlig klass. Det fanns inte många arabisktalande där familjen bodde och inte heller i skolan eller på småsyrstrarnas dagis. Till skillnad från situationen i familj 1 (Saras familj) resulterade faktorer på samhälls- och individnivå snabbt i ett språkbyte i den nyanlända familjen. På samhällsnivå handlade det för hela familjen om kraven på att snabbt lära sig svenska, för föräldrarna att hitta arbete och för barnen att gå i skolan eller på dagis. På grupp- och individnivå (jfr. Tandefelt 1988:48-71) ledde avsaknaden av ett arabiskspråkigt nätverk i området under dessa år, till att familjen snabbt måste anpassa sig till att kommunicera med omgivningen på svenska. Enligt Curdt-Christiansen och Huang (2020:181-183) tar barn ofta med sig majoritetsspråkssamhällets enspråkighetsnorm in i hemmet och lär också ofta sina föräldrar mottagarlandets språk, vilket var vad som skedde i Bassem's familj. I och med syskonens snabbt etablerade kontakter med det svenskspråkiga samhället; daghem, skola och svenskspråkiga kamrater, tog svenska språket mer eller mindre över på mycket kort tid. Bassem försökte i början tala arabiska med sin pappa, men berättar att det med tiden blev allt svårare att formulera meningar och uttrycka vad han ville säga. Med mamman övergick han snabbt till att enbart tala svenska eftersom också hon gjorde det. Barnens ofta mycket starka roll i familjens språkpolicy bekräftas

av tidigare studier (jfr. Kheirkhah 2017, Kheirkhah & Cekaite 2018). Man kan dock fundera på om det som inte skedde på *grupp*nivå i Bassems familj; att arabiskspråkigt nätverk saknades på orten då familjen bosatte sig där, kan ha skyndat på denna utveckling ytterligare, eftersom även föräldrarna hade få möjligheter till interaktion med andra arabiskspråkiga i vardagen.

Viktig vid studier av språkbytesprocesser är enligt Tandefelt (1988:71-73) tidsaspekten. I Bassems berättelse framkommer att hans syn på arabiska språket steg för steg förändrats över tid (se utdrag i bilaga 9). Från att inte alls ha använt språket mellan cirka nio och 20 års ålder har arabiskan, av olika anledningar, steg för steg, blivit en allt viktigare del i hans liv. Ett liknande mönster som under Bassems barndomstid, framträdde under ungdomsåren, då faktorer på samhälls- och grupp-nivå påverkade hans språkval i olika sammanhang. När han på högstadiet fick arabiskspråkiga klasskamrater talades ändå bara svenska dem emellan, eftersom det enligt honom var den norm han och de andra minoritetspråkseleverna kände till. Bassem gjorde valet att inte bevara arabiska språket eftersom det enligt honom utgjorde ett problem (jfr. Ruiz 1984, refererad i Albirini 2016:315) och inte kunde hjälpa honom att integreras i den svenska skolan och samhället. Han gick på modersmålsundervisning men upplevde inte arabiska som ett ”riktigt” ämne och tog därför inte undervisningen seriöst.

Vad som händer efter gymnasietiden speglar samma mönster; hur Bassems språkval påverkas av faktorer på såväl individ-, grupp- som samhällsnivå; denna gång i ursprungslandet Libanon. Bassem berättar att han 1994 åkte till Libanon för att hälsa på släkten första gången sedan flykten till Sverige tio år tidigare:

[...] Så jag åkte ner första gången när jag slutade, när jag gick ut gymnasiet -94. Då hade jag varit tio år i Sverige. Och när jag väl kom ner och skulle prata med mina släktingar och så då kände jag att ”Nämen Gud vad har du **gjort** med dig **själv**?!” tänkte jag. Alltså det är ju inte så roligt att sitta och prata med folk och sen liksom nästan skrattar de åt dig för att din arabiska är jättekakig och jag kunde liksom inte riktigt kommunicera [...]

I Libanon finns nätverket; släktingar och andra, som vid hans första återbesök, ger honom möjlighet att använda sitt ursprungliga hemspråk, men nu i praktiken i egenskap av vad Eisenclas & Schalley (2020:25-27) med flera benämner arvspråkstalare; med lägre språknivå än släktingarna i Libanon. Senare tiders forskning om språkpolicy i familjer betonar vikten av att ta hänsyn till olika familjemedlemmars förmåga att själva påverka sin situation; deras agens (jfr. Lanza & Lomeu Gomes 2020, Palviainen 2020 m.fl.). I Bassems berättelse framkommer att den identitetskris han upplevde vid första återbesöket i Libanon, ledde till insikt om att han själv måste göra något åt sin situation, vilket han också steg för steg börjar göra under och efter resan. Mötet med släktingarna i Libanon och det libanesiska samhället sätter hans sociala identitet på prov då förväntningarna på honom från omgivningen där inte är desamma som de han anpassat sig till under åren i Sverige. Nästa återbesök i Libanon, ett år senare, resulterar i en situation på samhällsnivå som Bassem inte själv kan påverka, utan tvingas acceptera. Eftersom han har dubbla medborgarskap blir han tvungen att stanna i Libanon för att göra militärtjänsten där. Detta ställer saker på sin spets och han blir tvungen att tala mer arabiska, vilket enligt honom också ledde till att han snart blev bättre på det. Här handlar det alltså inte om ett frivilligt val han gör, utan omständigheterna tvingar in honom i ett sammanhang där arabiska språket plötsligt blir en avgörande resurs för att han ska klara av sina uppgifter, men också en möjlighet för honom att återuppliva en del av sin muntliga språkförmåga, något han berättar inte var möjligt i Sverige eftersom han där saknade nätverk för att kunna praktisera arabiska (jfr. Tandefelt 1988:67-68). Genom Bassems berättelse om de språkval han gjort som barn och ung blir det tydligt att såväl faktorer på samhällsnivå som på gruppnivå i hög grad påverkat honom i hans språkval och identitetsskapande på individnivån. De icke befintliga arabiskspråkiga nätverken i Sverige, i kombination med befintliga svenskspråkiga sådana, avgjorde i hög grad hans val av svenska språket framför det arabiska, medan de befintliga nätverken i Libanon i kombination med händelser på samhällsnivå ledde till att han påbörjade ett slags individuell revitaliseringsprocess av arabiska språket. Under vistelsen i Libanon började Bassem också på eget initiativ träna på att läsa och skriva på arabiska.

5.2.2. *Giftermål och Linas flytt till Sverige 2003*

Bassem berättar att när han och Lina gift sig och Lina flyttat till Sverige, förstod hon inte svenska och han själv hade fortfarande svårt att kommunicera på arabiska. Även hans systrar och mamma talade i princip bara svenska. Lina ansträngde sig då hårt för att lära sig svenska för att kunna kommunicera med familjen. Lina ger en liknande bild av sin första tid i Sverige:

När jag kom till Sverige var en mycket jobbig period för mig för alltså, min mans familj, de pratade bara svenska och jag kunde inte prata med dem, det var därför jag tyckte det var svårt för mig. Så jag tvingade mig att prata bara svenska också när jag födde min förste son för att bara...alltså...praktisera språket hemma också, inte bara i skolan. Och jag brukade också prata med min man svenska förr. [...] ee...när jag gifte mig med min man kunde han **inte** bra arabiska. [...] Ibland blandade han engelska, alltså i början när vi träffades och sen blev han bättre och bättre på arabiska.

I Linas fall ledde främst faktorer på individnivån; familjens hemspråk var svenska, till hennes språkval under det första åren i Sverige. Lina blev på liknande sätt som Bassems familj tidigare, snabbt varse om att hon måste lära sig svenska för att kunna interagera med sin nya familj och komma in i samhället. Hon berättar att hon studerade på sfi, men lyfter framförallt att hon var tvungen att praktisera svenska såväl i sitt eget hem som med Bassems syskon och mamma eftersom de alla vid den tiden bara talade svenska. I sekvensen ovan berättar hon att hon även tränade på att tala svenska med sin förstfödde son, Ali, eftersom hon såg ytterligare en möjlighet att på det sättet snabbare lära sig språket. Linas berättelse för tankarna till hur Bassems mamma hanterade sin och familjens situation då de kom till Sverige på 1980-talet, till ett område utan arabiskspråkiga invånare. Lika som sin svärmor hamnade Lina i en, som hon upplevde, svenskspråkig miljö som hon måste anpassa sig till; i hennes fall såväl i sin nya familj, som i skolan och samhället. Precis som sin svärmor övergick Lina till att tala svenska med familjen och anpassa sig till familjens språkpolicy;

samma policy som hon sedan också tillämpade med sina barn. I Linas fall var det dock inte barnen som förde in svenska språket i hemmet (jfr. Curdt-Christiansen & Huang 2020:181-183), utan språket fanns redan i familjen när hon kom till Sverige. Hennes socialisation in i sin svensktalande arabiska familj och i det svenska samhället skedde på sätt och vis parallellt med sonen Alis tidiga språkliga socialisation, på svenska.

Familj och tillgång på nätverk inkluderas i Tandefelts (1988:39) modell på individnivån. Liksom i Linas fall vid hennes första år i Sverige, då hon lärde sig svenska i interaktionen med Bassems familj, var det även i Bassems fall tillgången på nätverk som ledde till att han började använda arabiska språket mer. Allteftersom har, enligt Lina, Bassem blivit bättre på att tala arabiska eftersom han också haft kontakt med hennes släktingar i Libanon, vilka bara talar arabiska. Betydelsen av kontakter med släktingar i hemlandet lyfts som en viktig faktor för språkbevarande även i Boyds (1985) studie. På senare tid har forskning (se t.ex. Vertovec 2007) lyft betydelsen av nya former av nätverkande, möjliga tack vara modern teknologi, något som enligt Lina också haft betydelse för Bassems ökade användning av arabiska språket och kontakten med hennes släkt i Libanon

5.2.3. Föräldraskap och yrkesliv

Lina och Bassem har idag fyra barn mellan två och sexton år gamla; alla födda i Sverige. När barnen var små talade föräldrarna bara svenska med barnen, eftersom Bassem inte heller talade mycket arabiska och Lina tränade på att tala svenska. På senare år har olika händelser lett till att föräldrarna steg för steg övergått alltmer till arabiska i hemmet. Tandefelt (1988:137) tar i sin studie upp hur faktorer på samhällsnivå som individer inte själva har kontroll över kan bidra till att språk utgör eller blir en resurs i yrkeslivet. Likaså kan förändringar över tid i ett samhälle, såsom ökad migration, enligt Tandefelt (1988:71-73), leda till att behov av vissa språk i samhället ökar. I Bassems fall ledde, som kan ses i sekvensen nedan, händelser på *global nivå*; de stora flyktingströmmarna från bland annat arabvärlden, till att han, i och med förändrade förhållanden i det svenska samhället och på arbetsmarknaden, valde en ny väg i livet:

[...] men sen så kom ju flyktingkrisen 2014 och strax innan dess så sålde jag mitt företag och fick höra då att man behövde många tolkar och så...det var inget jag hade tänkt på men jag åkte in och gjorde ett test och blev godkänd på det testet och sen gick jag en utbildning och började plugga stenhårt ännu mer på arabiska.

Plötsligt blev arabiska språket en avgörande resurs för honom i yrkeslivet i Sverige. Han berättar att denna för honom nya möjlighet i livet motiverat honom att arbeta hårt för att ytterligare utveckla sin arabiska; och då även standardarabiskan som han inte lärde sig som barn. Han har de senaste åren studerat mycket; både arabiska språket och arabisk kultur för att förstå också kulturen i olika delar av arabvärlden bättre. Även Lina har på senare år studerat bland annat arabiska vid universitetet i Sverige eftersom också hon hoppas att arabiska språket ska öppna vägar i svenska arbetslivet för henne.

Andra faktorer, på gruppnivå enligt Tandefelts (1988) modell, som enligt Bassem, påverkat honom och Lina att tänka om när det gäller hemspråket är arabiskspråkiga vänners historier. Han berättar om en kompis som bevarat sin arabiska och också lyckats överföra arabiskan till sin son genom att konsekvent använda språket i interaktionen med sonen, trots att sonens andra förälder är ursprungssvensk och inte talar arabiska. Andra vänner har tack vare sina goda kunskaper i arabiska haft fördelar av det i arbetslivet, såväl i Sverige som internationellt. Bassems och Linas stegvis förändrade inställning till arabiska språkets betydelse i deras liv har lett till att språket steg för steg åter anammats i familjelivet och för några år sedan tog föräldrarna aktivt det gemensamma beslutet att helt övergå till att tala arabiska i hemmet. Jag ställer frågan om Bassem minns när de började ändra inställning till arabiska språket, varpå Bassem reflekterar kring detta:

Ja... när ändrade vi oss?... Men jag tror att kanske nånstans för tio år sedan började jag ändra uppfattning och tänkte att arabiskan är viktigare och viktigare att kunna, eftersom svenskan får du gratis, den får du ju överallt här i Sverige alltså, i skolan, med kompisar, samhället, media ja överallt. Men arabiskan, eller hemspråket, det kommer inte gratis utan nån måste

ge dig det och ger inte vi det till dem då kommer de aldrig att få det. Då kommer de ju att gå igenom samma sak som jag gjorde eller mina systrar har gjort där svenskan är ju det absolut dominerande språket. [...] När jag var ung så tyckte jag inte det var viktigt med arabiska. Jag kan köpa det att mina barn ibland kan tänka så men jag brukar i alla fall försöka, eller vi brukar försöka prata med dem så nån gång i framtiden kan det vara oerhört viktigt om du har lyckats bevara det här språket, inom ditt yrkesliv så kan det vara **jättejätte**viktigt att kunna ha det här språket, det kan öppna upp för dig om du tänker att ditt modersmål är ett slags resurs som du har helt gratis, det är nånting som kan öppna fler möjligheter. Förut så har man nästan skämts för det. [...] Jag tror inte man ska välja bort ett språk, det **är** viktigt behålla språket, det hjälper mer än vad man tror. Det är min uppfattning. Jag tror man får **mycket, mycket, mycket mer** fördelar.

I citatet ovan framkommer tydligt det nyttoperspektiv Tandefelt (1988:237-238) framhåller som avgörande för språks bevarande och i Bassems och Linas fall, för revitaliseringen av arabiska språket i familjen. Resonemanget Bassem här för, där han å ena sidan ser svenska språket som något man får gratis i och med att man lever i det svenska samhället, och hemspråket som något man inte får gratis om inte familjen ger en det, är intressant. Från att ha kämpat för att lära sig svenska språket och uppleva hemspråket som en börda som barn och ung, kämpar han nu med att lära sig arabiska språket på nytt och samtidigt verka för en förändring av språkpolycyn i sin familj. Bassems syn på språkbevarande baseras på den traditionella synen på språk (jfr. Purkarthofer 2020), som något som förs över från äldre generationer till yngre, samtidigt som hans egna erfarenheter visar hur hans motivation att på allvar återuppliva språket, och även lära sig standardarabiska, framförallt påverkats av yttre faktorer på samhällsnivå, men även av faktorer som har med globalisering, transnationalisering, teknisk och digital utveckling att göra. Hans uppskattning av att situationen började förändras för cirka tio år sedan, stämmer ganska väl med tiden när internet på allvar började komma in i svenska hem.

Bassem upplever att ansträngningarna han och Lina gjort, sakta men säkert, ger resultat; deras barn förstår alltmer av familjens arabiska dialekt och framförallt äldste

sonen Ali, som är sexton år, använder nu arabiskan riktigt mycket. Bassem konstaterar: ” Han är ju duktigare på arabiskan än vad **jag** var i hans ålder, kan jag säga, **fast** jag var född i Libanon”. Även yngsta dottern som idag är två år använder både svenskan och arabiskan i och med att hon talar svenska på dagis och arabiska hemma med föräldrarna. Noteras bör att föräldrarna vid yngsta dotterns födelse redan övergått till att använda arabiska i hemmet. De två andra barnen, sex och fjorton år gamla, använder fortfarande mest svenska men föräldrarna har noterat att även fjortonåringen lite mer än tidigare vågar sig på att tala lite arabiska i vissa sammanhang, som när kusiner från Libanon kommer på besök. I Boyds (1985) studie framkom att kontakten med släktingar i hemlandet var en faktor av betydelse för språkbevarande, något som även framkommer i Bassems och Linas berättelser. Bassem berättar att sexåringen ett tag talade riktigt bra arabiska, efter att ha vistats en period med mamman i Libanon. I samtalet med Lina funderar hon på om det faktum att Ali som är äldst av barnen, och var längre tid hemma innan han började dagis, och även vistades mer i Libanon med henne under sina första år, kan ha bidragit till att han tycks vara det av syskonen som har haft lättast att ta till sig och även aktivt börja använda arabiskan. Familjens övriga barn började på svenskt dagis redan som ettåringar; att yngre syskon oftast snabbare går över helt till majoritetsspråket då språkbyte är på gång i familjen bekräftas av Tandefelts studie (1988).

Idag talar Bassem bara arabiska med båda sina föräldrar och försöker påminna dem att också tala arabiska med hans barn; ” jag blir lite frustrerad nästan när de pratar svenska med mina barn”, säger han. Barnens, liksom Bassems absolut starkaste språk är dock, enligt honom, svenskan, och även om han skulle önska att barnen betraktade arabiska som sitt modersmål så menar han att det kan bli missvisande; han diskuterar dilemmat med hur begreppet modersmål används bland annat utifrån sina egna erfarenheter som tolk. I hans resonemang framkommer hur komplext förhållandet mellan språk och identitet blivit för honom (jfr. Tseng 2020:112-113); även om han är född i Libanon och har levt där sina nio första år blev arabiska språket snart för honom, liksom för hans barn idag, efter flytten till Sverige, mer som ett arv.

5.2.4. *Bassemns tankar om arabiska språket i framtiden*

För Bassem har den språkresa han själv gjort varit en omvälvande upplevelse och han vill nu, för både sin egen och barnens framtid, göra vad han kan för att hålla liv i familjens hemspråk. Enligt Tandefelt krävs ett motiv för att exempelvis föräldrar ska gå emot gängse normer och mönster och välja minoritetsspråket (Tandefelt 1988:235). I Bassemns fall finns både en inre och en yttre motivation (jfr. Wilson 2013, i Albirini 2016:16) att återuppliva och utveckla arabiska språket. I sin berättelse pendlar han mellan att å ena sidan betona den affektiva sidan av att bevara ett språk, å andra sidan betona den praktiska och ekonomiska nyttan idag och i framtiden av att vara tvåspråkig (jfr. Tandefelt 1988:237-238). Det är enligt honom viktigt att hans barn förstår arabiska och kan kommunicera med släktingar i Libanon, men han lägger också stor vikt vid att man måste se språk som en resurs i samhälls- och arbetslivet. Det handlar, enligt honom, inte enbart om att bevara ett språk i familjen, utan framförallt om att ge barnen möjligheter att lyckas i livet. I följande sekvens berättar Bassem om fördelar han själv insett finns för yrkeslivet i Sverige och i världen idag att kunna olika språk:

[...] för att världen som den är idag, när den är så pass öppen och det är så mycket handel, så kan du fler språk så på arbetsmarknaden kommer ju du att hamna före de som har samma utbildning som dig för att du har ett extra språk. Är du dubbelspråkig så har du ju också där fördelar, [...] nämen hur man än vrider och vänder på det så **är** dubbelspråkighet jätteviktigt [...] Jag tror att man missar mycket om man tänker att man ska strunta i sitt modersmål. Även som förälder, jag tror inte man riktigt tänker att det kan ge barnen nåt. [...] jag tror väl inte att mina barn flyttar och bosätter sig i Libanon nån dag men jag tänker ändå att med ett modersmål som de har skulle de faktiskt kunna få mycket större möjligheter i yrkeslivet här i Sverige också. Ee.. [...] Nämen det är ju bara att tänka jag, jag är ju 45, jag trodde ju aldrig att jag skulle arbeta med arabiska, alltså jag lever ju på min arabiska idag, nä...

Nyttan med att kunna arabiska och andra språk lyfts här ur olika perspektiv; individuellt, nationellt och internationellt. Något man bör ha i åtanke är att nyttan med

språk kan se olika ut i olika yrken (jfr Tandefelt 1988:237-238). En annan faktor av betydelse, som inte tas upp av Bassem, är engelskans globala roll i världen och då även i stora delar av arabvärlden (jfr. al-Issa & Dahan 2011; Troudi & Jendli 2011). Vid en intervju med föräldrar i en av de familjer vilka inte presenteras i denna uppsats berättade pappan i familjen att han inte såg arabiskan som ett viktigt språk för yrkeslivet ens om han skulle få möjlighet att arbeta inom sitt nuvarande yrke i arabvärlden. Han berättade att för hans yrke utbildas studenterna i arabvärlden på engelska och att det därför är engelskan som efterfrågas för arbete inom yrket även på många håll i arabvärlden.

5.2.5. Om skillnader idag och på 1980-talet

Behovet av att vid studier av familjers språkpolicy idag ta hänsyn till migranters nya sätt att träffas och delta i transnationella praktiker påtalas av bland andra Lanza & Lomeu Gomes (2020). Att tiderna förändrats sedan 1984 då Bassem kom till Sverige framkommer tydligt i hans berättelse. Han berättar:

Jag minns ju, vi fick ju till oss ett inspelat kassetband från släktingar och så satt vi liksom runt köksbordet och lyssnade på det här från släktingar som ”hej, hur mår ni?” fast på arabiska. Sen skulle vi då hälsa tillbaka och spela in ett kassetband så när nån åkte ner till Libanon så skulle vi skicka det. Det var ju liksom jätteknackigt då att prata med en bandspelare ((skrattar))...så det var lite så man höll kontakten. Men idag liksom nu håller man ju kontakten dygnet runt med...överallt [...] så jag tror det är lättare idag **om** man är ute efter att bevara sitt språk så tror jag det. [...]

Utöver digitalisering, ny teknologi och bättre möjligheter att bevara kontakten med ursprungslandet, är svenska samhället, enligt Bassem, mer flerspråkigt nu än på 1980-talet, och ger fler möjligheter att använda olika hemspråk utanför hemmen, och även om normen att man ska tala svenska i skolan fortfarande är stark så finns, enligt honom, en större acceptans för att kommunicera på olika språk framförallt bland ungdomar. Han jämför sitt eget första möte, i slutet av 1980-talet, med andra

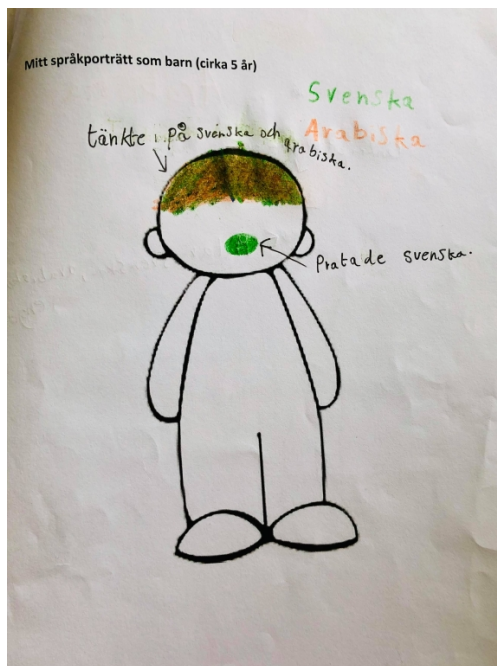
arabiskspråkiga klasskamrater på högstadiet då ingen av dem använde sitt hemspråk, eller föräldrarnas modersmål i skolan, med sin sons möte med nyanlända arabiskspråkiga på högstadiet och gymnasiet idag: ”Som Ali, på högstadiet fanns det två nyanlända som talade arabiska och **han** fick ju hjälp utav **dem** att förklara vissa saker på arabiska och så och då blir det ju också att du känner att det är värt nånting.” Hans upplevelse är att unga idag i högre grad använder hemspråk som resurser i sina liv utanför hemmet än vad han själv gjorde på 1980-talet (jfr. Ruiz 1984, refererad i Albirini 2016:315-316) . Bassem tror också att det är svårare att medvetet välja bort sitt modersmål idag, eftersom de flesta migranter håller kontakt med släktingar i hemlandet och i andra delar av världen och då måste använda modersmålet.

Jag ställer som avslutning frågan hur länge Bassem tror att ett språk kan leva kvar i familjen och vilka faktorer som påverkar detta. Hans svar (se bilaga 9) inkluderar samtliga nivåer i Tandefelts (1988:39) modell; på individnivå betonar familjens och släktingars betydelse samt tillgången på nätverk för att kunna använda språket även utanför hemmet. På gruppnivå exemplifierar han med att vissa grupper, exempelvis syrianer, enligt honom är speciellt bra på att hålla liv i sitt hemspråk. På samhällsnivå lyfter han skolans roll som länk mellan samhället och familjen; hur viktig den syn skolan förmedlar på elevers hemspråk är, eftersom föräldrar och även elever i hög grad lyssnar på skolan. Avslutningsvis tar Bassem upp en nivå som inte automatiskt inryms i Tandefelts modell; hur ny teknologi och digitala nätverk världen över ger stora möjligheter för många att fortsätta kommunicera på sina hemspråk var man än bor i världen och hur detta gjort det möjligt för senare tiders migranter att fortsätta använda sina hemspråk i vardagen utanför hemmets fysiska väggar (jfr. Faist, Faiser & Reisenauer 2013). Han konstaterar dock att arabiska skriftspråket inte är något som automatiskt förs vidare även om de övriga nämnda förutsättningarna finns.

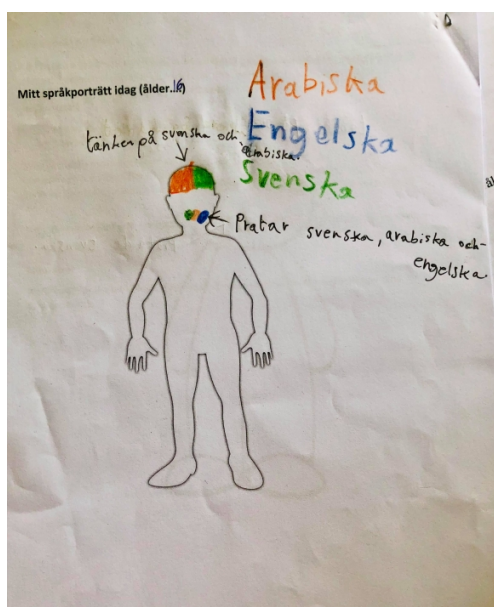
5.2.6. *Sonen Alis berättelse - igår och idag*

Enligt Lanza och Lomeu Gomes (2020:164-165) kan familjemedlemmar ha olika erfarenheter och hantera verkligheten på olika sätt. I Alis berättelse framkommer att han och hans föräldrar till viss del upplevt språksituationen i hemmet när han var barn på olika sätt. Av föräldrarnas berättelser framgår att nästan bara svenska talades i

hemmet när Ali var liten. Till skillnad från sina föräldrar berättar Ali att han upplevt att arabiska språket alltid funnits där, även om inte föräldrarna talat mycket arabiska med varandra eller med honom. Arabiska språket i barndomen kopplar Ali ihop med Linas familj i Libanon som familjen haft kontinuerlig kontakt med under Alis uppväxt. När vi vid ett tillfälle talar om skolarbete och språk framkommer att Ali, beroende på vad han tänker på, tänker på antingen svenska eller arabiska och han berättar att det alltid har varit så. Detsamma framkommer i de språkporträtt han i efterhand skickat till mig (se figur 4 och 5), där han skrivit in att han redan som liten minns att han tänkte på båda språken även om han bara talade svenska. I detta fall skiljer sig alltså barnets och föräldrarnas berättelser åt.

Figur 4: Alis språk igår (cirka 5 år)
(Grönt = svenska, orange = arabiska)

Figur 5: Alis språk idag (16 år)

(Orange = arabiska, blått = engelska, grönt = svenska)

I både Linas och Bassems berättelser framkommer senare tiders teknologiska och digitala utveckling som en viktig faktor för att hålla kontakten med hemlandet. Att Ali upplever att arabiskan alltid funnits där för tankarna till Bassems resonemang (se kap. 5.2.5) om att migranter idag oavsett om de ser det som ett sätt att bevara hemspråket eller ej, ändå på ett sätt gör det, i och med de täta kontakter, på modersmålet, man har med ursprungslandet och andra delar av världen via internet. Härav framkommer att, i likhet med vad Tandefelt (1988:235) poängterar, det inte enbart är de aktiva, medvetna val som en individ eller familj gör som har betydelse för språkval och språkbevarande.

Den faktor som, enligt Ali, påverkat honom att vilja lära sig mer arabiska är viljan att kunna kommunicera med sina släktingar i Libanon. Idag talar Ali arabiska, med inslag av svenska, med sina föräldrar och andra vuxna arabiskspråkiga i sin omgivning. Vanligt är enligt tidigare studier (jfr. Avery 2017; Reath Warren 2020) att syskon i flerspråkiga familjer talar svenska med varandra vilket även stämmer för Alis del; med syskon och kusiner i Sverige talar han alltid svenska. Ali berättar att han läst modersmål i grundskolan och att han kan läsa lite på arabiska men att han ljudar sig fram. Mellan resorna till Libanon håller han numera kontakten med släkt och vänner där genom att chatta med dem. Han chattar på arabiska men både han och släktingarna

använder då det latinska alfabetet. Lina berättar att alla i hennes familj använder latinska alfabetet när de chattar och att det är svårt även för henne att skriva på standardarabiska eftersom hon i skolan i Libanon nästan bara studerade på franska. Lina lyfter en intressant fråga; kan det vara så att Alis chattande, med latinska alfabetet, kan ha bidragit till att han utvecklat sin arabiska så mycket på senare år; att latinska alfabetet på ett sätt utgjort en brygga till arabiskan för Ali? I studier från arabvärlden (jfr Albirini 2016; El Essawi 2011), ses de ungas ökade användning av engelskan och av latinska alfabetet i sitt chattande, även på arabiska, i kombination med ökade kontakter internationellt och globalt, av vissa forskare, som ett hot mot standardarabiskans och den arabiska identitetens fortlevnad. En följdfråga vid analysen av Alis och Linas berättelse är om Ali i sitt chattande funnit både en möjlighet och motivation att bevara såväl sin arabiska identitet som sin familjs arabiska dialekt. Kan Alis kreativa språkande, vari latinska alfabetet utgör ett verktyg, även ses som ett medel i hans sociala och transnationella identitetsskapande (jfr Tseng 2020)?

I likhet med deltagarna i Reath Warrens (2020) studie, berättar Ali om en flexibel användning av språkliga resurser. Familjen har släktingar i Schweiz, och Ali berättar att hans kusiner där inte talar mycket arabiska, men att det går bra att förstå och kommunicera eftersom de kan ta hjälp av alla sina olika språk; arabiskan, engelskan, tyskan och svenskan när de samtalar. Eftersom Ali och hans kompisar ofta spelar spel online kommunicerar Ali också mycket på engelska med andra spelare världen över varför han menar att engelskan fungerar lika bra som svenskan för honom. Ali berättar, liksom Sara i familj 1, att han på senare år kommit mer i kontakt med arabisktalande ungdomar i skolan och på fritiden. Bland hans kompisar finns numera många ungdomar från olika delar av världen och det är enligt honom normalt att man använder olika språk när man kommunicerar. I hans berättelse framkommer, liksom i Saras och Bassems berättelser att nyttan med ett språk; att språket blir en resurs, motiverar till att utveckla och använda det (jfr. Tandefelt 1988; Ruiz 1984, refererad i Albirini 2016:315). Något som enligt Ali känns bra är att eftersom han nu kan bättre arabiska, kan han också hjälpa nyanlända i skolan som inte kan så mycket svenska, och han tycker att det är spännande att lära sig mer av andra ungdomars arabiska dialekter. De som är nyanlända och kan bra arabiska kan också hjälpa honom med

språket och andra ämnen i skolan, berättar han. Överlag verkar både Ali och hans mamma Lina öppna för att använda olika språk i interaktionen när det behövs och ser denna möjlighet som en resurs. Lina betonar också flera gånger under samtalet att man inte kan tvinga barn att bara tala ett hemspråk; att de själva måste vilja tala det. Hon tar under samtalet upp sin man Bassems historia; om hur han på egen hand, av egen vilja, kämpat med att återuppliva sina kunskaper i arabiska i vuxen ålder och hur bra det gått:

Lina: [...] han kunde inte skriva eller läsa arabiska. När han var kanske 32 år påbörjade han alltså läsa, skriva själv utan att gå i skolan. Jag hjälpte honom mycket men nu är han auktoriserad tolk på arabiska... men **han**... alltså att **han** ville pra... lära sig, inte någon annan som tvingade honom, förstår du vad jag menar? Det är därför jag tänker att ibland sen... men man ska välja **själv**.

Ali: Det smittar ju också av på andra liksom, då har vi liksom andra börjat prata också.

Lina: Ja exakt, ja och hans andra också bror också, ja det blir som att det smittar till varandra.

Ali berättar att han på senare år blivit extra intresserad av arabiska språket eftersom båda föräldrarna studerat arabiska. Han tycks ha tagit till sig, och själv anammat, föräldrarnas förändrade syn på familjens språk och tycker det är bra att han får chansen att utveckla och använda hemspråket så att han inte glömmer det helt. Även om Ali ser svenskan som sitt starkaste språk, ser han också arabiskan som en viktig del av sig själv. I hans resonemang framstår arabiskan som ett viktigt arv att bevara, men också viktigt för hans sociala liv. Komplexiteten vad gäller förhållandet mellan Alis språk och identitet (jfr. Tseng 2020:112, 121) framkommer då han får frågan hur han tänker kring vad som är hans modersmål; Ali svarar efter en stunds tvekan:

[...]...alltså mitt modersmål är ju..alltså arabiskan är ju... alltså arabiskan är ju en del av såhär typ mig för att det...det...jag kommer ju

liksom...jag är ju född i Sverige men det är ju som så hära hela min min bakgrund det syftar på så modersmål **skulle** vara arabiska...

I likhet med Bassems reflektion kring komplexiteten med modersmålsbegreppet, märker man i ovanstående citat, att Ali har svårt att svara på en sådan fråga. Liksom deltagarna i Boyds (1985) studie lyfter inte heller Ali i samtalet modersmålets betydelse för framtida yrkesliv. Om framtiden säger Ali att han skulle vilja lära sig att läsa och skriva mer på arabiska så att han kan lära sina framtida barn arabiska. Han tror dock inte att han kommer att satsa på att lära sig standardarabiska i någon större utsträckning.

Boyd (1985) fann att ungdomars kontakt med släkten i hemlandet och tillgången till minoritetsspråkstalare i omgivningen hade betydelse för de skillnader i språkmönster som fanns mellan deltagare i hennes studie. I Alis fall är det också dessa faktorer som motiverat honom att utveckla sin arabiska. Liksom i Bassems berättelse har faktorer på såväl samhälls- som gruppnivå betydelse för Alis relation till och val av språk. Mönster som framträder är att den ökade tillgången på arabiskspråkiga kamrater från arabvärlden, men även den ökade användningen av modern teknologi och digitala medier för kommunikation med omvärlden har lett till att Ali kan se arabiska språket alltmer som en resurs; något han har nytta av (jfr. Tandefelt 1988:237-238) även utanför hemmet och kärnfamiljen. I Alis fall ser man också att faktorer på individnivån; i och med föräldrarnas ökade engagemang vad gäller arabiska språket, påverkar hans motivation att fortsätta lära och utveckla arabiska språket. På frågan om vem som bestämmer vilket språk som ska talas hemma svarar Ali:

Det känns som att **nu** så har de ((Ali tittar på Lina)) bestämt att det ska vara arabiska ((alla skrattar)) ... men innan så jag antar att mamma och pappa pratade mer svenska med oss för att vi skulle bli vana vid svenskan, innan...

5.2.7. *Sammanfattning familj 2*

Sammanfattningsvis kan man konstatera att familj 2:s språkliga historia inte är en historia enbart om språkbevarande eller språkbyte utan mer om vad Tandefelt (1988) benämner ”ett upprätthållande av två språk”; en historia om hur ett språk finns där i olika omfattning i olika perioder i familjemedlemmarnas liv. För Bassems del handlar det om ett hemspråk som nästan helt försvinner i barndomen, för att sedan återupplivas steg för steg i hans liv. Det handlar om en persons egna insikter och aktiva val men även om hur oplanerade händelser i livet, i omgivningen och i världen gör att en människa, i vuxen ålder, blir varse hemspråkets betydelse; inte bara som ett arv från förr utan som en resurs i livet här och nu, men även för framtiden. Boyd (1985) såg det som mindre troligt att ungdomarna i hennes studie, i vuxen ålder, skulle få möjlighet att återerövra sina familjers hemspråk. I Bassems och Alis fall har det tvärtom, under senaste årtiondet, uppstått nya möjligheter att utveckla arabiska språket såväl tack vare ny teknik och digitalisering som ett större nätverk av arabisktalande i omgivningen. Lina har gått igenom processen att komma till ett nytt land och tvingats lära sig svenska för att kunna förstå sin nya arabiska familj (som inte talade arabiska) och svenska samhället, för att sedan följa med på sin mans resa på väg tillbaka till båda deras ursprungliga hemspråk. Sonen Ali gör också han sin egen språkresa och väljer sina vägar för att navigera i såväl familjen som i de grupper han upplever att han tillhör eller vill tillhöra, i ett samhälle och en värld som numera i många avseende kännetecknas av snabba förändringar.

6. Slutdiskussion

Studiens två första frågeställningar handlar om deltagarnas relation till familjens språk över tid, samt vilka faktorer av betydelse för de språkval som gjorts, som kan urskiljas i deltagarnas berättelser. Den tredje frågeställningen avser undersöka hur Tandefelts modell kan fungera som utgångspunkt vid analys av språkval hos flerspråkiga migranter. I kapitel 6.1. sammanfattas och diskuteras de övergripande resultat som framkommit ur deltagarnas berättelser (de första två frågeställningarna). Därefter

diskuteras frågeställning tre och Tandefelts modell (kapitel 6.2.), varefter en sammanfattande reflektion kring arbetet och förslag till framtida studier ges i kapitel 6.3.

6.1. Språkval och påverkansfaktorer

Deltagarnas berättelser om sina språk cirkulerar till största delen kring relationen till familjernas ursprungsspråk arabiska, men Sara i familj 1 lyfter även flera gånger sin relation till svenska språket, och Lina i familj 2 tar upp sina upplevelser av sitt första möte med svenska språket. Bassem, Ali och Sara har alla vuxit upp i Sverige; Bassem i en familj som tidigt övergav arabiskan till förmån för svenskan, Sara i en familj som valde att bevara arabiska språket i hemmet och använda svenskan i andra sammanhang. Ali har vuxit upp i en familj där han och familjen från barndomen huvudsakligen använde svenska språket, men upplever att arabiskan ändå funnits där hela tiden. En övergripande slutsats som kan dras är att globalisering, transnationalisering samt teknisk och digital utveckling på relativt kort tid har lett till förändrade förutsättningar för språkbevarande och revitalisering av språk hos deltagarna. Ett mönster som återfinns i Bassems, Saras och Alis berättelser är att arabiska språket på senare år har blivit mer levande i deras liv utanför hemmet jämfört med när de var barn. Bassem berättar att hans och familjens språkliga situation började förändras för cirka tio år sedan. Detta stämmer, som tidigare nämnts, väl överens med tiden för digitala mediers och ny teknologis intåg i de svenska hemmen. Ungdomarna Sara och Ali är således mer eller mindre uppvuxna med internetkulturen och kontakter med släktingar och andra via internet (jfr. Vertovec 2007; Faist, Faiser & Reisenauer 2014). Både Sara och Ali ser arabiska språket som viktigt för att hålla kontakten med släktingar i Libanon. Till skillnad från ungdomarna i Boyds (1985) studie genomförd på 1980-talet, liksom vad var fallet för Bassem under samma tid på 1980-talet, har Ali och Sara idag bättre möjligheter att upprätthålla kontakten och använda arabiska språket med släkt och vänner i sina föräldrars födelseland såväl digitalt som genom besök där.

Albirini (2016:298) framhåller invandringen från arabvärlden som en viktig faktor för språkbevarande bland arvspråkstalare i USA. I denna studie framträder ett

liknande mönster vad gäller deltagarnas upplevelser av arabiska språket i deras liv igår och idag; stora förändringar skedde, enligt Bassem, i och med flyktingkrisen 2014, något som även satt spår i de båda ungdomarnas verklighet. Både Ali och Sara har på senare år fått arabiskspråkiga skolkamrater och vänner och därmed möjlighet att använda arabiska även utanför hemmet. Sara tar även upp hur svenska språket blivit viktigare för henne att utveckla i och med den ökade invandringen. Svenska språket nämns däremot sällan i familj 2. Istället är det möjligheten att dra nytta av alla sina språk, när de behövs, som lyfts framförallt i samtalet med Lina och Ali.

Boyd (1985) diskuterar om det faktum att ungdomarna i hennes studie såg hemspråket som en resurs i livet efter skolan, kan bero på att de befinner sig i en period i livet då det är viktigare att hitta sin plats bland andra ungdomar och frigöra sig från föräldrarna. Varken Sara i familj 1 eller Ali i familj 2 uttrycker att de för framtiden har planer på att lära sig standardarabiska. Dock tycks det i deras fall inte handla om att de vill frigöra sig från föräldrar och familj; tvärtom uttrycker de att deras arabiska dialekt är viktig att bevara för framtiden av sociala skäl och häri tycks viljan att bevara kontakten med släktingar och sitt ursprung i föräldrarnas födelseland vara stark, men även möjligheten att kommunicera på arabiska med arabiskspråkiga vänner i Sverige är idag viktigt för både Sara och Ali. Till skillnad från tonåringen Bassem, talar varken Ali eller Sara om arabiska språket som ett problem (jfr Ruiz 1984, refererad i Albirini 2016:315f.). Möjligen kan det bero på att de är födda och uppvuxna även med svenska språket och därför inte på samma sätt som Bassem har haft pressen på sig att lära sig svenska för att hitta sin plats i gruppen och i samhället. Både Sara och Ali berättar dock att de i livet i Sverige prioriterar andra saker framför att lära sig standardarabiska. Intressant är att båda ungdomarna berättar om hur spännande det är att lära sig förstå olika arabiska dialekter, vilket de menar att de gör i kontakten med nyanlända arabisktalande ungdomar; den arabiska dialekten tycks betyda mer än standardarabiskan för ungdomarnas identitetsskapande och positionering i kamratgruppen. Dialektens betydelse även i ungdomarnas interaktion med andra via internet är också något som lyfts av dem båda. Båda chattar på dialekt; Sara använder arabiska alfabetet medan Ali använder det latinska. Här kan man återknyta till Boyds (1985:217) resonemang om ungdomsåren som en speciell tid i ungdomars liv då annat prioriteras före bevarande av ett hemspråk; ungdomarna gör

sina språkval och använder sin kreativitet baserat på situation och vem de talar med och hur (jfr. Reath Warren 2020; Tseng 2020:120).

Sara ägnar stor del av sin berättelse till att fundera över språk och identitet och lyfter språkets betydelse för den palestinska och arabiska identiteten. Av Saras berättelse framkommer att hon har en stark inre motivation till att bevara sitt hemspråk (jfr. Wilson 2013, refererad i Albirini 2016:16). I familj 2:s berättelse lyfts inte den etniska identiteten lika tydligt; samtalen i familj 2 berör huvudsakligen den sociala identiteten med koppling till arbetslivet och kontakter med släkt och vänner. Min fundering är om det faktum att Sara och kusinen Maryam i förväg funderat kring och skapat sina språkporträtt väckt djupare tankar kring just identitet hos dem, eller har det, som kusinerna själva också funderar kring, att göra med deras identitet som palestinier (jfr. Albirini 2016)?

Ytterligare en faktor av betydelse för språkval, som framförallt kommer igen i Bassems och Saras berättelser är den enspråkighetsnorm de båda upplevt framförallt i skolan under sin uppväxt. Bassem gick i skolan på 1980-talet då få arabiskspråkiga migranter fanns i samhället och i skolan, men Sara gick i grundskolan på 2010-talet, och hennes berättelse om grundskolan och modersmålsundervisningen ser i princip likadan ut som Bassems. Även Ali fick frågan om han haft liknande upplevelser, men han kunde inte minnas någon enspråkighetsnorm. Eftersom Ali inte använt arabiska språket aktivt i barndomen, och inte förrän han gick på högstadiet, fick nyanlända arabisktalande klasskamrater som han började tala arabiska med, ser hans situation annorlunda ut än Saras.

6.2. Tandefelts modell i ny tappning

Frågeställning 3 avser utröna hur Tandefelts modell kan tillämpas för analys av språkval hos senare tiders migranter, och för denna studie; av migranternas egna berättelser om sina språk. Som nämnts i kapitel 3.2. handlar enligt Tandefelt (1988:229) språkbytesanalys egentligen om analys av upprätthållandet av minoritetsspråket parallellt med majoritetsspråket, i en kontext där majoritetsspråket dominerar. Föreliggande studie har inte fokuserat på språkbyte i sig, utan på hur olika faktorer påverkar de språkval individer och familjer berättar att de gör, vilka i

förlängningen, i vissa fall, kan leda till ett totalt språkbyte. Även om Tandefelts analysmodell har många år på nacken ser jag fördelar med att utgå ifrån en modell som denna för att få en helhetsbild av deltagares berättelser om sina språk över tid. Dock behöver man, i likhet med vad Tandefelt (1988:38) själv påtalar, vara medveten om att en strikt indelning av faktorer i olika nivåer i praktiken är svårt att göra; man kan fråga sig om en sådan indelning ens är önskvärd om man vill få syn på faktorer som samverkar vid språkval. Vid resultatanalysen blev det ganska snart uppenbart att det var nödvändigt att röra sig fram och tillbaka mellan modellens olika nivåer vid presentation och analys av resultaten; faktorer som exempelvis majoritetens syn på minoriteten och tillgången på nätverk rör sig i praktiken på flera av modellens nivåer.

Vid analysarbetet uppstod dilemmat med hur jag skulle ta mig an deltagarnas berättelser och under arbetets gång blev det alltmer tydligt att jag skulle få stora problem med att, genom att enbart utgå ifrån Tandefelts modell, göra materialet från familj 2 rättvisa. Efter många om och men, och flera försök att strikt hålla mig till Tandefelts modell vid analysen frågade jag mig själv vad som i praktiken hindrade mig att göra det, och kom fram till att jag av olika anledningar upplevde Tandefelts modell för trång. Detta kopplar jag dels samman med att jag valt att analysera tre deltagares berättelse som en, vilket i sig må ha varit att ta sig vatten över huvudet. Tre deltagare innebär exempelvis att det finns många fler *igår* att analysera än i familj 1 där jag valde att fokusera på en familjemedlems berättelse. Dels insåg jag efter många genomlysningar, -läsningar och omtagningar i skrivandet att familj 2, i familjen representerar en stor diversitet, som till viss del kan liknas vid den superdiversitet bland migranter överlag som Vertovec (2007) skriver om, något som jag fann svårt att inkludera genom en analys strikt utgående från modellen. Curdt-Christiansen och Huang (2020:174-189) föreslår att familjen bör ses som ett mikrokosmos; vid arbetet med familj 2:s berättelser frågade jag mig själv om inte varje individ i familjen i sig är ett slags mikrokosmos. Försöket att sammanfatta och analysera resultat från en familjs olika berättelser som en helhet, utifrån en strikt modell, gjorde mig varse om risken att förvränga familjens och deltagarnas berättelser om den verklighet de upplevt. En fråga jag ställde mig i processen var om jag skulle lyssna på deltagarna eller på modellen. Studiens första frågeställning intresserar sig för deltagarnas berättelser om sina liv, den andra för vilka faktorer som påverkar deltagarnas språkval,

medan den tredje avser ta reda på hur Tandefelts modell kan fungera vid analys av språkval. För att få svar på samtliga frågeställningar valde jag att analysera Saras berättelse (familj 1) så långt möjligt utgående från Tandefelts ursprungliga modell, eftersom det upplevdes hanterbart, medan jag i familj 2 till slut bestämde mig för att ”göra tvärtom” och utgå från familjens berättelser och spegla dessa mot de i teoriramen olika perspektiven, inklusive Tandefelts modell, men även i vissa delar spegla familjemedlemmarnas berättelser mot varandra. Om detta tillvägagångssätt var det ultimata kan diskuteras. De dilemman, gällande familj 2, jag upplevde vid analysarbetet har jag valt att se som en del av resultatet, och som en del av svaret på den tredje frågeställningen, eftersom den visar på de dilemman man ställs inför vid användandet av en modell skapad för analys av en annan språkgrupp, i en annan tid och i ett annat sammanhang (jfr. Hyltenstam & Stroud 1991:61). En slutsats som dragits är att modellen kan fungera bra som stöd vid analys av språkval, men att enbart utgå från den kan bli alltför begränsande.

Tandefelt skapade sin modell med syfte att på djupet analysera en inhemsk minoritetsgrupps språksituation på 1980-talet; vilket också kan förklara det ”nationalstatstänk” jag under arbetet upplevt att den förmedlar. Jämför man Boyds (1985) studie av migrantfamiljer i Sverige med Tandefelts studie av en inhemsk minoritetsgrupp i Finland, inser man att även Boyd, på 1980-talet, antagligen skulle ha upplevt modellen något begränsande, eftersom även hon fann att kontakter med hemlandet var en betydelsefull faktor för språkval och språkbevarande i familjerna; en faktor som inte tas upp av Tandefelt eftersom hon studerade en inhemsk språkgrupp. I denna studie tillämpades modellen på arabiskspråkiga familjer som migrerat till Sverige, vilka inte åtnjuter samma, genom språklagstiftning tryggade position i samhället som den finlandssvenska minoriteten i Finland eller nationella minoritetsgrupper i Sverige (se kap. 3.4.). Många migranter lever också mer socialt och kulturellt avgränsade liv i Sverige än vad en inhemsk minoritet som deltagarna i Tandefelts studie gjorde. I både Bassem och Saras fall var denna avgränsning än mer påtaglig eftersom de växte upp i familjer utan arabiskspråkiga nätverk i omgivningen. Följer man modellen strikt finns således en risk att man missar relevanta faktorer som inte inryms i den. En fördel med att utgå från en till synes ganska sluten modell som denna ser jag dock i att den kan utmana till tänjande av gränserna; att även titta utanför

boxen. Under arbetets gång har det blivit påtagligt att, för att fungera som analysmodell för de förhållanden dagens migranter lever under, behöver modellen kompletteras med andra teorier alternativt modifieras. Jämför man Bassems berättelse om när han var barn på 1980-talet, med hans berättelse idag, på 2020-talet, ser man att det han upplevde igår, i nationalstaten Sverige, utan större möjligheter till kontakt med hemlandet och utan arabiskspråkigt nätverk i Sverige, till stor del kan tolkas och förstås med hjälp av den ursprungliga modellen. Är man däremot ute efter att i detalj analysera Bassems, Alis och Saras berättelser om situationen *idag*, så behöver modellen modifieras och anpassas till att även se bortom såväl familjens som nationalstatens gränser. Nutida migranter lever inte sina liv enbart i och utanför det fysiska hemmet; i en nation, utan även transnationellt, bortom nationens gränser (jfr Faist, Faiser & Reisenauer 2014).

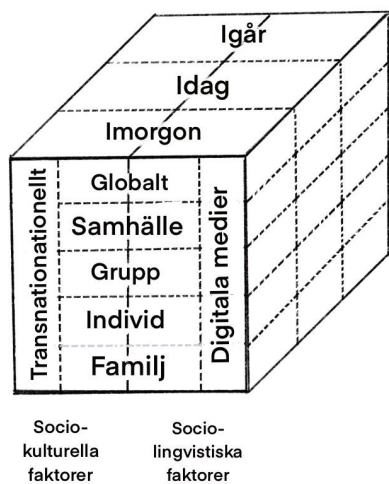
Individer, familjer och grupper liksom samhället överlag påverkas idag, i högre grad än då exempelvis Tandefelt (1988) och även Boyd (1985) genomförde sina studier, av globalisering, digital utveckling och transnationalisering. Den superdiversitet (jfr. Vertovec 2007) som kännetecknar både samhället idag och olika grupper; däribland språkliga minoriteter, motiverar även det antagandet av ett mer flerdimensionellt perspektiv vid studier av individers och familjers språkanvändning och språkval. Eftersom superdiversiteten i vissa fall kan ses även i enskilda familjer, som exempelvis familj 2 i denna studie, där en del familjemedlemmar immigrerat som flyktingar, andra har kommit senare som anhöriginvandrare eller är födda i mottagarlandet, och familjemedlemmar i samma familj ofta har olika språk och språkhistorier med sig, har en fundering vuxit under arbetet på om individen som självständig aktör bör ha en egen plats i modellen (se figur 4 nedan). Tandefelt inkluderar familjen på individnivå vilket, enligt mig, kan skicka traditionella signaler om att familjen ensidigt formar individen i dennes språkande. Härigenom har en idé om att i modellen placera individen som en länk mellan världen/samhället/gruppen och familjen vuxit fram. I Bassems och Saras berättelser framkommer att deras förändrade relation till arabiska språket på senare år påverkats av yttre faktorer i högre grad än av faktorer på individnivå i familjen i Sverige. I Alis fall har på senare år såväl yttre som inre faktorer haft betydelse för hans språkande, dels genom det större kamratnätverket av arabiskspråkiga ungdomar, dels som en effekt av hans föräldrars

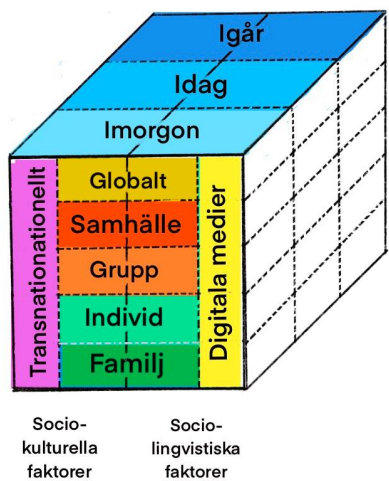
ökade ansträngningar att för egen del lära sig och utveckla sin arabiska; ”det smittar ju också av på andra liksom” (se kap 5.2.6.), som han uttrycker det. I familj 2:s individuella och gemensamma ansträngningar att återuppväcka det slumrande hemspråket, ser man tydligt hur individens egen förmåga att verka för förändring (jfr. Palviainen 2020:237) och ta tillvara de möjligheter som uppstår på samhälls- och gruppnivå utanför familjen, har stor betydelse. Även Sara i familj 1 gör sina egna val och tar vara på de möjligheter som ges såväl utanför hemmet som via internet för att interagera på arabiska men även för att göra sin röst hörd på svenska. För att komma ifrån den traditionella synen på äldre generationer som överförare av språk behöver varje individ ses som en självständig aktör (jfr. Palviainen 2020:237) vilken, genom sina kontakter med världen och samhället utanför hemmet, deltar i språkpolycyskapandet i familjen, men även i omgivningen utanför familjen. Individen ingår i det mikrokosmos som familjen, enligt Curdt-Christiansen och Huang (2020:174-189) utgör, men snarare än att se familjen som helhet som interagerande med omgivningen bör individen och dennes erfarenheter, perspektiv och förväntningar lyftas som den bro mellan familj och grupp/samhälle/värld den utgör. I senare tidens studier lyfts ofta barnen i flerspråkiga familjer som aktiva medskapare av språkpolycyn i familjer, men vi får inte glömma att dessa barn också växer upp, och som unga eller vuxna också har sin agens, sina erfarenheter och framtidsplaner, genom vilka de fortsätter att påverka sina familjer och sin omgivning.

I figur 6 nedan presenteras den reviderade modell som vuxit fram som stöd vid resultatanalysen. I figur 7 ses ett alternativ till samma modell med olika färger i olika fält. Det finns ingen specifik tanke bakom de valda färgerna i modellen, utan jag vill med detta visa på möjligheten att använda olika färger för att markera olika delar av det transkriberade och sammanfattade materialet, och på så vis göra det lättare att få syn på eventuella mönster och sammanhang. Detta förslag till en mer vidgad och ändamålsenlig modell inkluderar den idag så tydligt, ständigt närvarande globaliseringen, digitala medier samt transnationaliseringen. Genom att använda streckade istället för heldragna linjer är tanken att ge modellen en mer dynamisk utformning, med flytande gränser, där olika nivåer eller kategorier på olika sätt samverkar. Fortfarande har modellen formen av en box som kan upplevas som sluten, speciellt med tanke på den superdiversitet som är så vanlig bland nutidens migranter;

både i språkgrupper och i enskilda familjer, och precis som Tandefelt (1988) tänker jag mig att modellen måste anpassas utifrån det studerade.

Figur 6: Alternativ modell för analys av språkval (baserad på Tandefelt 1988:39)

Figur 7: Alternativ modell (i färg) för analys av språkval (baserad på Tandefelt 1988:39)

6.3. En blick mot framtiden

Arbetet med denna studie har varit över förväntan intressant och givande. Insikten om hur många olika faktorer som påverkar individer och familjer i deras språkande och identitetsskapande har varit överväldigande och analysen av påverkansfaktorer skulle med all säkerhet ha kunnat göras än mer detaljerad. Även om studien bara ger en liten inblick i ett par familjers och familjemedlemmars syn på och relation till språken i sin vardag, utgör studien ett bra exempel på den mångfald och komplexitet man kan finna i familjer som migrerat från ett land i arabvärlden; Libanon, som i sig är ett av de länder i arabvärlden som kännetecknas av speciellt stor mångfald i många avseenden. Genom att ta del av berättelser om dessa individers tankar om språken i sina liv, kan man bara ana den superdiversitet och alla olika perspektiv som skulle framkomma i en studie av fler familjers och familjemedlemmars berättelser från flera olika delar av arabvärlden och andra delar av världen. Studien har förhoppningsvis bidragit med insikter om den enorma källa till kunskap om migration och språk, språk och identitet, transnationella familjers flerspråkighet och socialisation in i mottagarsamhället som finns bland familjer som migrerat till vårt land.

Att förhållandevis lite forskning finns om den arabiskspråkiga minoriteten i Sverige och framförallt om de familjer som redan levt här en längre tid, gör det motiverat att i framtiden dra mer nytta av just denna grupp. Det faktum att vi i och med senare tiders ökade migration från arabvärlden kunnat se ett uppsving i användningen av arabiska språket i svenska samhället, gör det än mer intressant att studera i vilken mån revitalisering av hemspråket sker bland individer och familjer som tidigare övergått till att helt använda svenska språket i sin vardag. De ungdomar, som likt deltagarna i denna studie, idag tycks nöja sig med att bevara sin arabiska dialekt för vardaglig kommunikation med släkt och vänner, kommer de i framtiden att likt Bassem, ha anledning att omvärdera sin syn på standardarabiskans roll i deras liv?

I Saras berättelse framkom att hon upplevt stor skillnad mellan hur grundskolan och gymnasieskolan bemöter flerspråkighet; detta väckte tanken på om och hur en reviderad version av Tandefelts modell skulle kunna användas som stöd för att beskriva den språkliga verkligheten i skolan. Som jag ser det har vi, tack vare den

situation vi för närvarande i samhället befinner oss i, stora möjligheter att studera hur barn och unga på naturligt sätt, om de ges den möjligheten, socialiseras in i både skolan och samhället på arabiska och svenska. Tack vare de stora grupperna nyanlända från arabvärlden får nu många andra- och tredjegerationens immigranter möjligheter att uppleva nyttan av att kunna använda hemspråket även utanför hemmet. Möjligheten att studera vad som sker i mötet mellan barn och unga med olika nivåer av kunskaper i hemspråket bör tas tillvara; inte minst med tanke på att det är dessa elever med varierande språknivåer vi finner i modersmålsklassrummen. Vi får inte heller glömma att lyssna på dem som har varit barn och unga och ge dem möjligheten att retrospektivt reflektera över hur såväl deras egen som samhällets och världens språkliga verklighet utvecklats genom åren.

Utöver vad som sker på plats i svenska samhället och skolan samt i familjer, behövs, som en stor del av senare tiders flerspråkighetsforskning framförallt inom forskningsfältet Family Language Policy förespråkar, även fler studier om individers; barns, ungas och familjers, transnationella praktiker och hur dessa påverkar individers socialisationsprocess och identitetsskapande, men även om vilken roll dessa praktiker kan ha för bevarande och utveckling av ett språk. Inom svensk flerspråkighetsforskning inriktas studier ofta mot skolans värld. En fundering som uppstått under arbetet med studien är i vilken mån elevers transnationella praktiker är eller blir synliggjorda och ses som tillgångar i skolans verksamhet. Detta och hur skolan skulle kunna dra nytta av flerspråkiga elevers transnationella verklighet, och utöver transspråkande i det fysiska klassrummet utvidga detta till att även inkludera denna verklighet i arbetet i klassrummet, är ett annat möjligt forsknings- och utvecklingsområde. Hur ett sådant perspektiv i undervisningen i så fall påverkar såväl flerspråkiga som andra elevers och lärares attityder till språk och flerspråkighet är ytterligare ett.

7. Referenser

- Albirini, Abdulkhafi 2016. *Modern Arabic Sociolinguistics: Diglossia, codeswitching, attitudes and identity*. Routledge: New York.
- Albury, Nathan 2020. Language attitudes and ideologies on linguistic diversity. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 357-376.
- Al-Issa, Ahmad & Dahan Laila S. 2011. Global English and Endangered Arabic in the United Arab Emirates. I: Al-Issa, Ahmad & Dahan, Laila S. (red.), 2011. *Global English and Arabic: Issues of Language, Culture and Identity*. Oxford: Peter Lang, s. 1-22.
- Almubaeyi, Dalal S. 2007. Language and shaping of the Arab-American identity. *UTA Working Papers in Linguistics*, 2(91), s. 91-119.
- Avery, Helen 2017. Perspektiv på arabiska som modersmål i svensk skola. I: Eksell, Kerstin (red.), 2017. *Öst är väst och väst är öst: en vänbok till Henry Diab*. Stockholm: Portlak, s. 135-162.
- Bitar, Samir I. 2011. Language, Identity, and Arab nationalism: Case study of Palestine. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 5(4), s. 48-64.
- Busch, Birgitta 2012. The Linguistic Repertoire Revisited. *Applied linguistics* 33(5), s. 502-523.
- Curdt- Christiansen, Xiao & Huang, Jing 2020. Factors influencing family language policy. I : Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 175-193.
- Dávila, L. 2017. Ecologies of Heritage Language Learning in a Multilingual Swedish School. *Journal of Language, Identity & Education* 16(6), s. 395-407.
- Denscombe, Martyn 2010. *Forskningshandboken- för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2 uppl. Stockholm: Studentlitteratur.
- Di Salvo, Margherita 2018. Heritage Language, Identity, and Education in Europe: Evidence from the UK. I: Trifonas, Peter Pericles & Aravossitas, Themistoklis

- (red.), 2018. *Handbook of Research and Practice in Heritage Language Education*. Springer International Handbooks of Education, s. 699-714.
- Eisenclas, Susana A. & Schalley, Andrea C. 2020. Making sense of “home language” and related concepts. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 17-37.
- El Essawi, Raghda 2011. Arabic in Latin Script in Egypt: Who Uses It and Why? I: Al-Issa, Ahmad & Dahan, Laila.S. (red.), 2011. *Global English and Arabic: Issues of Language, Culture and Identity*. Oxford: Peter Lang, s. 253-284.
- Eviatar, Zohar & Ibrahim, Raphiq 2000. Bilingual is as bilingual does: Metalinguistic abilities of Arabic-speaking children. *Applied Psycholinguistics* 21, s. 451-471.
- Faist, Thomas, Fauser, Margit & Reisenauer, Eveline 2014. *Transnationell migration*. Lund: Studentlitteratur.
- Friedman, Diane A. 2012. How to Collect and Analyze Qualitative Data. I: Mackey, Alison & Gass, Susan, M. (red.), 2012. *Research Methods in Second Language Acquisition: A Practical Guide*. Malden, MA: Blackwell Publishing, Ltd, s. 180-200.
- Ganuza, Natalia & Hedman, Christina 2017. The impact of mother tongue instruction on the development of biliteracy – evidence from Somali–Swedish bilinguals. *Applied Linguistics* 40(1), s. 108-131.
- Ganuza, Natalia & Hedman, Christina 2018. Modersmål, läsförståelse och betyg. Modersmålsundervisningens roll för elevers skolresultat. *Nordand*, 13(1), s. 4-22.
- Ganuza, Natalia & Hyltenstam, Kenneth 2020. Modersmålsundervisningens framväxt och utveckling. I: Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa (red.), 2020. *Modersmål, minoriteter och mångfald - i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur, s. 37-77.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher 1991. *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Juvonen, Päivi, Eisenclas, Susana A., Roberts, Tim & Schalley, Andrea C. 2020. Researching social and affective factors in home language maintenance and development: A methodology review. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 38-58.

- Kheirkhah, Mina 2016. *From family language practices to family language policies: Children as socializing agents*. Linköping: Linköping University, Department of Thematic Studies. ISBN: 9789176857946.
- Kheirkhah, Mina & Cekaite, Asta 2018. Siblings as Language Socialization Agents in Bilingual Families, *International Multilingual Research Journal*, 12(4), s. 255-272.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend 2014. Uppl. 3:2. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lanza, Elisabeth & Lomeu Gomes, Rafael 2020. Family language policy: Foundations, theoretical perspectives and critical approaches. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 153-173.
- Mazur-Andersson, Anna 2020. Språkliga hierarkier i modersmålsundervisningen. I: Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa (red.), 2020. *Modersmål, minoriteter och mångfald - i förskola och skola*. Stockholm: Studentlitteratur, s. 139-169.
- Migrationsverket u.å. <<https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Migration-till-Sverige/Historik.html>> Hämtad 20210131
- Nordberg, Bengt 2007. Vad är sociolingvistik? I Sundgren, Eva (red.), 2007. *Sociolingvistik*. Stockholm: Liber, s.11-33.
- Palviainen, Åsa 2020. Future prospects and visions for family language policy research. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 236-253.
- Reath Warren, Anne 2020. Modersmålslevers syn på språk och modersmålsämnet. I: Straszer, Boglárka. & Wedin, Åsa (red.), 2020. *Modersmål, minoriteter och mångfald - i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur, s. 273-302.
- Ronesi, Lynne 2011. Who am I as an Arab English speaker? Perspective from Female University Students in the UAE. I: Al-Issa, Ahmad & Dahan, Laila S. (red.), 2011. *Global English and Arabic: Issues of Language, Culture and Identity*. Oxford: Peter Lang, s. 49-80.

- Sandell, Anna 2009. *Elevperspektiv på lärare med utländsk bakgrund i den svenska skolan - En inledande kvalitativ studie med arabisktalande elever*. Rapport. Malmö Högskola, Malmö University, School of Teacher Education.
- Saxena, Mukul 2000. Taking account of history and culture in community-based research on multilingual literacy. I: Martin-Jones, Marilyn & Jones, Kathryn (red.), 2000. *Multilingual Literacies. Reading and writing different worlds*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing company, s.275- 298.
- Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. 2020. Social and affective factors in home language maintenance and development: Setting the scene. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s.1-13.
- SFS 2009:600. *Språklag (2009:600)*. Utfärdad: 20090528. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Smith-Christmas, Cassie 2020. Child agency and home language maintenance. I: Schalley, Andrea C. & Eisenclas, Susana A. (red.), 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 219-235.
- SOU 2019:18 För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering. Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. *Betänkande av Utredningen om modersmål och studiehandledning på modersmål i grundskolan och motsvarande skolformer*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa 2020. Modersmål i svenska skolan- Introduktion. I: I: Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa (red.), 2020. *Modersmål, minoriteter och mångfald - i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur, s.21-35.
- Tandefelt, Marika 1988. *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte I Finland*. Acta universitatis Upsaliensis. ISBN 91-554-2139-3
- Troudi, Salah. & Jendli, Adel 2011. Emirati Students' Experiences of English as a Medium of Instruction. I: Al-Issa, A. & Dahan, L.S. (red.), 2011. *Global English and Arabic: Issues of Language, Culture and Identity*. Oxford: Peter Lang, s. 23-48.

- Tseng, Amalia. 2020. Identity in home-language maintenance. . I: Schalley, Andrea C. & Eisenchlas, Susana A. (red.) 2020. *Handbook of Home Language Maintenance and Development. Social and Affective Factors*. De Gruyter Mouton, s. 109-129. Valdés, Guadalupe 2005. Bilingualism, heritages Learners and SLA research: Opportunities lost or seized? *The Modern Language Journal* 83(3), s. 410-426. Vertovec, S. 2007. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* 29 (6), s. 1024-1054. Vetenskapsrådet 2017. *God forskningsred.* Vetenskapsrådet. Wardini, Elie 2017. *Arabic in Stockholm: Practise and Perception among Second Generation Young Heritage Speakers*.
 <https://www.academia.edu/33920353/Arabic_in_Stockholm_Practice_and_Perception_Among_Second_Generation_Young_Heritage_Speakers> Hämtad 20210505.
- Wedin, Åsa & Berg, Lovisa 2020. Språkdidaktik för modersmålsundervisningen. I: Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa (red.), 2020. *Modersmål, minoriteter och mångfald - i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur, s.199-225.
- Zhu, Hua & Li, Wei 2016. Transnational experience, aspiration and family language policy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 37(7), s. 655-666.

Bilagor

Bilaga 1 - Informationsbrev

Falun i februari 2021

Hej!

Jag heter Marie Josefsson och studerar på magisterprogrammet i Svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet. Min magisteruppsats kommer att handla om språkbyte och språkbevarande i arabiskspråkiga familjer. Eftersom de arabiskspråkiga sedan länge utgör en stor och växande grupp i svenska samhället och i skolan, finns i denna grupp viktiga erfarenheter och kunskap om både behov och möjligheter att bevara och utveckla andra språk i svensk kontext. Jag har därför valt att fokusera på hur just arabiskspråkiga familjer ser på dessa behov och möjligheter.

De som kommer att delta i studien har alla ursprung i familjer som migrerat till Sverige från olika delar av arabvärlden någon gång mellan 1980 och cirka 2005. De har arabiska som ett av familjens språk, men kan alltså även ha andra språk i familjen. Deltagarna har antingen själva migrerat till Sverige eller är födda i Sverige till föräldrar/en förälder eller har mor-/farföräldrar som migrerat hit.

Jag skulle verkligen uppskatta om du och din familj (eller delar av din familj) skulle vilja delta i undersökningen. Ni kan vara två eller fler generationer som deltar. Deltagandet är naturligtvis frivilligt och du/ni är fri(a) att när som helst avbryta ditt/ert deltagande.

Undersökningen kommer att ske i form av intervjuer (cirka 40-60 minuter), individuellt eller i grupp med flera deltagare från samma familj vid samma tillfälle, beroende på deltagarnas önskemål. Intervjuerna genomförs via Zoom (internet) och kommer att spelas in för att sedan kunna transkriberas och analyseras. Det inspelade materialet kommer endast att användas i forskningssyfte och förvaras så att obehöriga ej kommer åt dem. De som deltar i studien kommer att vara anonyma. Då studien färdigställts kommer allt inspelat material att förstöras. Inför intervjun kommer du att få ett dokument mailat eller skickat med post till dig och de i din familj som önskar delta vid intervjun. I dokumentet kan du skriva in kort information om din och familjens språkliga bakgrund och de språk ni använder idag samt skapa ett språkporträtt. Vid behov kan vi träffas en kort stund (via Zoom) för frågor om dokumentet och studien veckan innan intervjun. Vi kommer sedan att använda dokumentet som underlag att samtala kring vid intervjun. Efter intervjun kommer jag att transkribera delar av intervjun för att kunna använda utdrag ur den i min uppsats. Jag vill gärna att ni, om ni har möjlighet/vill, efter att jag transkriberat intervjuerna, läser igenom dem en gång och ger era synpunkter på det som transkriberats, innan jag

sedan använder mig av dem i skrivandet av uppsatsen. Ni kommer även att kunna ta del av uppsatsen i sin helhet då den är färdigställd.

Om ni önskar ytterligare information om studien är ni välkomna att kontakta mig via mail (-----).

Vi kan även talas vid via telefon (-----) eller via Zoom; maila mig i så fall så bestämmer vi en tid.

Marie Josefsson (email-----)

Studerande vid magisterprogrammet I Svenska som andraspråk, Göteborgs universitet

Bilaga 2 - Samtyckesblankett Informerat samtycke

Jag önskar delta i studien och ger härmed min tillåtelse till att mina intervjusvar om synen på språk, behov och möjligheter att bevara språk, används i en studie om flerspråkighet.

Jag har blivit informerad om:

- syftet med intervjun
- att mina svar kommer att behandlas anonymt
- att deltagandet är frivilligt
- att allt material förvaras säkert så obehöriga inte kan komma åt det
- att undersökningen kommer att presenteras och publiceras i form av en magisteruppsats
- att jag kan kontakta Marie Josefsson vid alla eventuella frågor samt för att ta del av undersökningen och dess resultat
- att jag när jag vill kan avbryta mitt deltagande genom att kontakta Marie Josefsson och få mina intervjusvar/min berättelse borttagen ur undersökningen.

Ort och datum _____

Underskrift

_____

Namnförtydligande

_____

Om deltagaren är under 18 år:

Jag, som vårdnadshavare ger härmed mitt samtycke till att mitt barn: _____ får delta i studien.

Ort och datum: _____

Förälders underskrift: _____

Namnförtydligande: _____

Bilaga 3: Språkbiografi och språkporträtt (mall)

Min språkbiografi (Namn: _____)

När du var barn:

Var bodde du när du var barn (by /stad/land/område)?

Vilka språk talades i ditt hem när du var barn?

Vilka språk talade du? Med vilka personer i familjen/slakten (ge några exempel)?

Vilka språk talade andra familjemedlemmar/släktingar med dig?

Vilka språk talades utanför familjen (ex. i samhället, skolan)?

När flyttade du till Sverige (om du inte är född här)?

Idag:

Var bor du nu?

Vilka språk talas i ditt hem?

Vilka språk talas i din släkt?

Vilka språk talar du? Med vilka personer i familjen/slakten (ge några exempel)?

Vilka språk talar andra familjemedlemmar/släktingar med dig?

Vilka språk talar du utanför familjen (skolan, samhället, arbetsplatsen)?

Mina språkporträtt:

Att förklara sina känslor och tankar kring språk kan ibland vara svårt. Genom att fundera över var i kroppen vi upplever att våra språk finns och varför vi känner så kan det bli lite tydligare både för oss själva och andra. **På de följande sidorna kan du försöka färglägga dina språkporträtt.**

a) så som du tänker att det såg ut när du var barn (cirka 5 år)

b) Så som du tänker att ditt språkporträtt ser ut idag

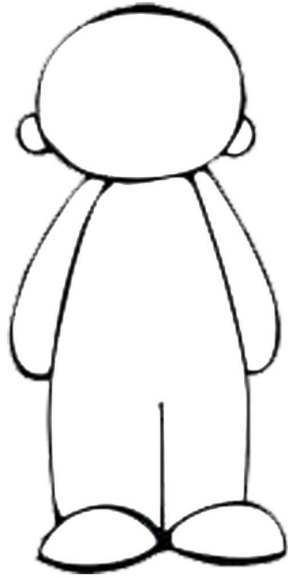
Skriv eller måla med olika färger var i kroppen du upplever att dina olika språk finns beroende på hur viktiga och på vilket sätt de är viktiga för dig. Det behöver inte bara vara språk du själv talat/talar utan kan också vara språk du ofta hör och förstår mer eller mindre av.

Vid intervjun använder vi era språkbiografier och språkporträtt för att samtala kring dem.

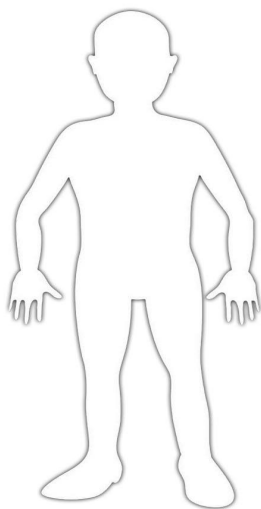
Mina språk

(skriv varje språk med olika färg och använd sedan de färgerna när du färglägger dina språkporträtt):

Mitt språkporträtt som barn (ålder....)

Mitt språkporträtt idag (ålder....)

Bilaga 4: Checklista/Intervjufrågor (förälder/vuxen)

1. Berätta om hur det var med språken i ditt hem när du var liten. I samhället där ni levde.
2. När kom du till Sverige?
3. Berätta om hur det var när dina barn var små; hur tänkte ni föräldrar kring språk i hemmet då? Vilka språk talade ni med era barn när de var små? Vilka språk talar ni nu i hemmet?
4. Hur såg det ut när barnen växte upp? Vad hände med språk i familjen under åren som gick?
5. Vem bestämmer vilka språk ni ska tala i familjen? (Och när? Med vem?)
6. Hur fungerar det i praktiken? Vilka språk talar du/ni?
Vem bestämmer vilka språk som ska talas? Hur fungerar det?
7. Hur har din syn på olika språk förändrats genom åren? I Sverige?
8. Vad skulle du säga är det som påverkar val av språk mest i familjen?
9. Hur och på vilket eller vilka språk kommunicerar du med familj, släkt och vänner som lever i andra länder? (Dina barn?)
10. Vilka konsekvenser har de språkval du/ni tidigare gjort i familjen idag?
11. Har dina barn deltagit i skolans modersmålsundervisning i arabiska? I annat språk?
12. Vilken betydelse har modersmålsundervisningen i så fall haft för dig/dina barn? För din familj?
13. Hur viktigt tycker du att det är att bevara familjens modersmål/hemspråk när man lever i Sverige? Varför?

Bilaga 5: Checklista/Intervjufrågor barn/unga

1. Berätta om hur det var med språk i familjen när du var liten? Vilka språk talade ni hemma? Hur är det idag?
2. Vem bestämmer vilka språk ni ska tala i familjen? (Och när? Med vem?)
3. Hur fungerar det i praktiken? Vilka språk talar du/ni?
Hur var det när du var liten?
4. Vilka språk talas i samhället där du bor? Vilka språk använder ni i skolan? Med kamrater?
5. Vilken betydelse har kunskaper i arabiska för dig?
6. Arabiska språket har många olika dialekter och också ett par standardvarieteter; vilken betydelse har olika dialekter och varieteter för dig? Varför?
7. Vilken betydelse har kunskaper i andra språk än arabiska för dig?
8. Hur har din syn på olika språk förändrats sedan du var liten?
9. Vad skulle du säga är det som mest påverkar val av språk i ditt liv?
10. Hur och på vilket eller vilka språk kommunicerar du med familj, släkt och vänner som lever i andra länder?
11. Har du deltagit i skolans modersmålsundervisning i arabiska? I annat språk?
12. Vilken betydelse har modersmålsundervisningen i så fall haft för dig? För din familj?
13. Hur viktigt tycker du att det är att bevara familjens modersmål/hemspråk när man lever i Sverige? Varför?

Bilaga 6: Intervju förälder familj 1a (sammanfattning)

Saras mamma Heba: Född och uppvuxen i Libanon i en arabiskspråkig palestinsk familj. Bara arabiska talades i familjen och i området där hon växte upp. Heba gick i arabiskspråkig skola i hemlandet. Hon flyttade till Sverige 1999, 20 år gammal, tillsammans med barnens far som även han har samma ursprung och hemspråk från hemlandet. Paret har fem barn, alla födda i Sverige. Heba har universitetsutbildning både från hemlandet och Sverige.

Hebas berättelse:

Heba berättar att barnens far från början var noga med att barnen bara skulle prata arabiska i hemmet, både med föräldrarna och med varandra. Det har enligt henne fungerat mycket bra och alla barn är bra på familjens arabiska dialekt. Föräldrarna var dock också noga med att barnen från början skulle lära sig bra svenska och valde tidigt att flytta barnen från en skola med många invandrabarn till en privat skola med majoriteten svenskfödda barn eftersom de ansåg att barnen skulle lära sig bättre svenska då. När barnen var små var det viktigt för familjen att de från början lärde sig bra svenska. Heba anser att man inte ska blanda språk eftersom barnen då blir förvirrade; det bästa är enligt henne att tala modersmålet hemma och svenska i skolan.

De äldsta barnen började först läsa modersmål arabiska i skolan men eftersom varken de eller föräldrarna ansåg att modersmålläraren (som hade förstaspråk kurdiska) hade tillräckliga kunskaper i att undervisa i arabiska för att barnen skulle lära sig språket så valde man att låta barnen sluta läsa arabiska i skolan. Istället har Heba själv lärt barnen läsa och skriva på arabiska parallellt med att familjen alltid pratat arabiska i hemmet. Hon berättar att de även chattar med varandra, hon och barnen, bara på arabiska och att de då bara använder arabisk text, inte latinsk. Hon säger också att hon är övertygad om att om inte familjen kämpar hårt med att bevara språket i familjen så hjälper det inte med modersmålsundervisning för att barnen ska bevara språket. Mycket ansvar ligger på familjen själv att välja att bevara språket enligt henne. Hon berättar om olika exempel från andra familjer hon känner till där föräldrarna insett för sent att de borde ha använt bara arabiska med barnet från att de var små. Det går inte att börja uppmuntra barn prata arabiska när de blir större om de inte vant sig vid det sedan de var riktigt små, menar hon.

Heba berättar att föräldrarna i början inte tänkte att det spelade någon roll att barnen inte läste arabiska i skolan eftersom de ändå kunde nog mycket för att kommunicera med familj, släkt och vänner. De kände sig nöjda med att barnen fortsatte prata arabiska och utveckla språket i hemmet. Dock har hon på senare år upplevt besvikelse, ett slags sorg, över att barnen gått miste om att lära sig standardarabiska; något som hon uppger att familjen inte riktigt haft tid och ork att jobba med på egen hand hemma. Detta är något hon i efterhand önskar att barnen fått hjälp med i skolan. Hon berättar

att barnen ibland har svårt att förstå standardarabiska; exempelvis arabiska nyheter på teve.

När det gäller modersmålsundervisning berättar Heba att den är viktig men att hennes upplevelse är att det varit ”huller om buller” eftersom det inte fanns någon kontinuitet och läraren inte hade bra utbildning i att lära ut arabiska och ofta kom ingen lärare till lektionerna och barnen därför slutade ta det på allvar. Läraren kunde inte heller bra standardarabiska och ”rättade ofta fel” enligt Heba. Det verkar enligt henne inte finnas någon bra kontroll att modersmålsundervisningen fungerar på skolorna ”inte som med de andra ämnena”. Idag läser inte heller de yngre barnen modersmål i skolan eftersom man inte anser att det ger något.

På frågan vad som främst påverkat föräldrarna att kämpa för att bevara arabiska språket svarar hon att familjen och släkten alltid varit mycket viktig för dem. De vill inte att barnen ska förlora kontakten med släkten i hemlandet. Alla barnen pratar varje vecka i telefon med kusiner och andra släktingar i Libanon och släkten i Libanon berättar att de inte kan höra någon skillnad på de kusiner som bor i Sverige och de som bor i Libanon när det gäller deras arabiska. ”Alla kusiner pratar lika bra vardagsarabiska” som hon uttrycker det och alla förstår varandra. Familjen reser också ofta till Libanon. Hon berättar att de alla främst talar i telefon med släkten, inte ofta via what’s app och andra videochattar. Barnen har även kusiner som bor med sina familjer i Sverige som de umgås ofta med. Heba uttrycker också en stolthet över att hennes barn lär sig olika språk och att en av döttrarna exempelvis är duktig på spanska. Samtidigt som man värnar om att bevara arabiska språket i familjen uppmuntras barnen att också lära sig andra språk.

Heba berättar även om andra släktingar som lever på andra håll i världen och konstaterar att de familjer där pappan är gift med en kvinna från majoritetssamhället har barnen (hennes barns kusiner) tappat arabiskan helt eller nästan helt till förmån för det officiella språk som talas i de länder där familjerna bor. Dessa barn, uppger hon, tappar också kontakten med släkten i Libanon eftersom de inte kan kommunicera på arabiska.

Bilaga 7: Intervju förälder familj 1b (sammanfattning)

Maryams mamma Salma: Född och uppvuxen i Libanon i en arabiskspråkig palestinsk familj. Bara arabiska talades i familjen och i området där hon växte upp. Salma gick i arabiskspråkig skola i hemlandet. Hon flyttade till Sverige 2015 tillsammans med sin man. Paret har fyra barn; de två äldsta födda i Dubai, ett föddes under ett besök i Libanon och ett barn föddes i Sverige. Även barnens far har samma ursprung och hemspråk från hemlandet. Salma har universitetsutbildning från hemlandet.

Salmas berättelse:

Maryams mamma Salma berättar att både hon och barnens pappa föddes i Libanon. I båda föräldrarnas barndomshem talades enbart arabiska och både hon och barnens pappa gick i arabiskspråkiga skolor. När de gifte sig flyttade Salma till Dubai där hennes man sedan tidigare arbetade. De två äldsta barnen föddes i Dubai, barn nummer tre föddes vid ett besök i Libanon och den yngste sonen föddes i Sverige. Salma upplever inte att familjens språkanvändning och tankar kring språk förändrades av livet i Dubai eftersom Dubai är ett arabiskt land; ” Vi hade inga speciella tankar angående språk eftersom det inte var en sådan stor omvälvning från vårt tidigare liv i Libanon ”, berättar hon.

Hela familjen talade arabiska i hemmet och syskonen talade alltid arabiska med varandra och detsamma gör familjen nu i Sverige, enligt Salma. Hon berättar att barnen fick mycket bra utbildning i både arabiska och engelska och att undervisningen i engelska var mycket bättre i Dubai än den föräldrarna fått i Libanon.

Familjen flyttade till Sverige 2015. Om första tiden i Sverige berättar Salma att det naturligtvis var och fortfarande är svårt att lära sig ett nytt språk som vuxen men att det för barnen gått snabbt att lära sig svenska. Hon berättar att hela familjen talar arabiska i hemmet och att även syskonen talar arabiska med varandra. Hennes upplevelse är att alla syskonen har samma nivå på arabiska språket och att inget av dem pratar svenska om de inte måste i hemmet. Hon berättar dock att situationen är annorlunda för yngsta barnet som är född i Sverige och går i svensk förskola och skola från början men att han också pratar arabiska och härmar sina syskon i det mesta.

På frågan om varför arabiska språket är viktigt för familjen svarar Salma?

”Det är såklart superviktigt för oss att barnen fortsätter tala arabiska trots att vi inte längre bor i ett arabiskt land. Och eftersom vi är muslimer och koranen är på arabiska blir det extra viktigt. Ibland håller moskén arabiska lektioner på lördagar och söndagar, då brukar mina barn delta.” Vad gäller standardarabiska och familjens arabiska dialekt berättar Salma: ” Våra barn kan redan en bra del av

standardarabiskan eftersom det är det man läser på skolan i Dubai. Det sitter nog fortfarande kvar. Givetvis kommer barnen ha glömt mycket i framtiden därför går dem på modersmål och går på lektioner i moskén. All barn läser dessutom ur koranen vilket är till stor hjälp.”

Även svenska språket är viktigt enligt Salma. Hon menar att språk är viktiga verktyg i livet. Hon berättar: ” Vi har inte satt tydliga regler när det kommer till språkanvändningen i hemmet idag. Däremot när vi väl var nybörjare med svenskan föredrog jag att barnen talade lite mer svenska med varandra för att språket skulle få fäste. ---Jag kände inte att de frivilligt pratade mer svenska i hemmet om jag inte bad dem att försöka göra det.” Hon berättar vidare:
”Desto mer språk du kan desto bättre möjligheter har du. Att leva i ett land och inte kunna tala språket är väldigt tufft. Man känner sig utanför i de flesta sammanhangen, detta upptäckte jag under min första tid i Sverige.”

Bilaga 8: Utdrag ur intervjuer – Sara och Maryam (familj 1)

(grovtranskriptioner)

- a) Sara och Maryam berättar om sina upplevelser av modersmålsundervisning:

Sara: Friskolan tog inte vårt ursprung seriöst, de tyckte inte våra språk var viktigt.

Maryam: Allting står liksom i vägen.

Sara: När de inte tar det seriöst är det svårt för oss också att ta det seriöst

Marie: Var finns felet?

Maryam: Det är splittrat, inte enat... Vi ska kunna få läsa vårt språk och liksom veta, uttrycka oss, kunna ha kontakter utomlands, kunna prata, kunna skriva, kunna påverka andra personer på arabiska språket [...]

Sara: Lagarna finns men jag vet inte.

Maryam: Det är inte strukturerat på nåt sätt. Bara typ : ”Ja ni ska läsa det på något sätt.”

Sara: Man borde locka mer araber att plugga. Idag är det inte lockande. Det handlar om statusen också. Men tänk bara: ”Jag är modersmålslärare” – ”Aha okej och jag är **engelskalärare**”. [...] Jag tänkte läsa modersmål arabiska ett år på gymnasiet men då sa SYV:en att ”ofta tar man modersmål om man inte är duktig på moderna språk” [...]

- b) Sara och Maryam samtalar om språk och identitet:

Marie: Varför är svenskan viktig för er?

Maryam: För livet.

Marie: Livet i Sverige-

Maryam: Ja livet i Sverige liksom, allting, åsikter=

Sara: =Aa för att föra fram sina åsikter å=

Maryam: =Aa men även bilda sig nya=

Sara: =För att tas seriöst helt enkelt.=

Maryam: =Ja. Allting, politik, samhället, arbete, allting är, på skolan också=

Sara: =Exakt.=

Maryam:= är på svenska så det känns liksom, det är en del av en också för att det är det jag har gjort i så många år liksom, det ee som jag har bildats, det är allt liksom.

Sara: När jag växte upp, ju mer jag växt upp ju mer upptäckte jag att kan jag inte svenska på ett bra sätt då ee då kommer jag inte att tas lika seriöst här och speciellt efter att många...många alltså flyktingar har kommit hit och då känner man att det svenska språket...för att inte bli utstött på nåt sätt i samhället eller för att ee=

Maryam: =Men det blir man ju ändå ((tittar på kusinen)) (Skrattar)

Sara: **Man blir det ändå** fast när man visar om man är på till exempel... **det här, det här** händer, kan hända när som helst, hur ofta som helst att man utsätts för typ rasistiska situationer och=

Maryam: =då kan man svara tillbaka=

Sara: =Ja och då när de märker att man kan svenska då backar de lite men annars ibland kan man alltså, ofta har många liksom, ofta tänker många att när de ser ee nån med svart hår att ja den kan säkert inte svenska jättebra... men att svenska då används som ett verktyg, som för mig använder jag det som ett verktyg i svenska samhället i vissa sammanhang för att ee visa att jag kan svenska, då kan jag svara det, då är jag lika bra...då kan jag göra lika mycket som du. Jag är född här, jag har lika mycket rätt till=

Maryam:=Jag är lika svensk som du=

Sara: =Exakt...ja (skrattar)

Marie: Ni får kämpa mycket mot fördomar och-

Sara: Exakt.

Kusinerna fortsätter att ge exempel hur de hanterar fördomar de så ofta stöter på och hur viktigt det är att ha språket för att kunna göra detta. Då jag ställer frågan om det någon gång hänt att de låtsats att de inte kan arabiska på grund av de fördomar de möts av i samhället svarar båda att det har de inte, varefter en intressant diskussion mellan kusinerna kring hur man definierar sig själv följer:

Sara: [...] Nä jag tror det är mycket vad man definierar sig som, vill man...kommer man hit och vill identifiera sig som svensk eller som ee...jag känner folk som=

Maryam: =eller både och också=

Sara:= Ja som exempelvis är från Eritrea och säger att de är från Bosnien, Portugal eller jag vet inte ee...men det är hur man definierar sig, då låtsas man att man inte kan sitt språk fast man kan det och det är...om man kanske inte är så stolt, det har med kulturen att göra, man kanske inte är så stolt över sin kultur, därför man inte vill=

Maryam: =Men jag menar folk som inte kan arabiska.

Sara: Vad menar du då?

Maryam: Liksom personer som är araber du förstår vad jag menar, släktingar och så, hur tror du att de definierar sig? ((Maryam syftar här på några gemensamma kusiner, bosatta i andra icke arabiskspråkiga länder, som de pratat om tidigare under samtalet))

Sara: ee...ja, jag tror...ja ee

Maryam: Jag tror inte de defi- sig som araber eller liksom uttrycker att, säger att de är araber i såna situationer när de inte kan det eller?

Sara: Mm.

Maryam: Jag vet inte...

Marie: Tror ni att det är just det här att man har språket... att man har en starkare känsla, vad ska jag säga...Identitetskänsla än de som inte har det?

Sara: Ja, det...jag tror det **definitivt**.

Maryam: Man har en starkare koppling till det man är eller...till sina släktingar liksom, till allting, det, ja...till ursprunget liksom=

Sara: =Exakt=

Maryam: =Men att även en stark koppling till det som är nu, när man väljer att jag blir starkare i svenska språket när man väljer att vara både svensk och... palestinsk eller arab=

Sara:= och sen tror jag att det är nåt som utmärker oss palestinier speciellt, eller jag vet inte om det är sp=-

Maryam:=för vi har aldrig haft ett land=

Sara: =Exakt, vi har aldrig haft ett land och vi är ett av de folk som har kämpat jättehårt för att kunna bevara alltså... tit.. själva titeln att=

Maryam: =Ja=

Sara: =det finns nåt som heter Palestina och det finns de som heter palestinier å=

Maryam: =vi är liks=

Sara: =själva identiteten och då vill man inte heller förlora språket för hur ska man gå runt och ee=

Maryam: =säga att man är palestinier när man inte kan.

Sara: aa.

Maryam: Det är liksom nån av de enda kopplingarna som eller=

Sara: =Exakt=

Maryam: =som vi har

Sara: Så ja det är ju liksom...ja, man kan inte gå runt på, inte kunna enbart svens=
=

Maryam: =det är vår historia också.

Sara: Man kan inte kunna enbart svenska och säga...å...jag vet inte, det jag tror det har nåt med våran identitet att göra när...

Marie: Så spännande!

Maryam: Jag tror också att det är så för många andra minoriteter här i Sverige liksom, att det är viktigt å bevara språket för det är det man är, det...

Marie: Den etniska identiteten?

Maryam: Ja, precis. För att man tillhör den gruppen liksom ändå.

Sara: Mm.

Maryam: Även om man känner att man är en del av den stora gruppen också men man vill ju ändå vara en del av den mindre.

[...]

Bilaga 9: Utdrag ur intervju med Bassem (familj 2)

- a) Bassem berättar om högstadieåren då han inte alls talade arabiska varken hemma eller i skolan eftersom han enbart upplevde arabiska språket som ett problem, varefter han berättar hur hans förändrade syn på arabiska språket gick till:

Marie: När hände det här? Var det när du var vuxen?

Bassem: När jag var vuxen ja, när jag blev vuxen.

Marie: Men under skolåren och hela tonåren har du inte pratat på arabiska?

Bassem: Nej det var inget som tilltalade mig **över huvudtaget**. [...] Det är precis den känslan jag hade då att det är ett problem och inte en resurs, ett språk jag egentligen inte skulle ha. Jag ville inte ens veta av det ett tag... När jag började skolan här i Sverige så hade jag ingen i min klass som kunde arabiska och ingen faktiskt heller i parallellklasserna som heller kunde arabiska. Så första gången jag började träffa på någon som kunde arabiska, det var faktiskt på högstadiet för då gick vi till en annan skola. En lite större skola. Och där lärde jag känna folk som kunde arabiska men annars så... och då pratade vi ju också bara svenska... ee [...] Ja, men det som hände mig, det var, när jag åkte ner första gången till Libanon när jag var tjugo år ungefär. Efter mycket tjat av föräldrarna att du måste ner och besöka och... så jag åkte ner och då kände jag att ”nämen **Gud**, vad har **jag** gjort?!” alltså jag kunde ju knappt... alltså det var ju så att folk nästan skrattade åt mig för att min arabiska var...

Marie: Hade du inte varit till Libanon däremellan?

Bassem: Nä, det var ju krig och så. Så jag åkte ner första gången när jag slutade, när jag gick ut gymnasiet -94. Då hade jag varit tio år i Sverige. Och när jag väl kom ner och skulle prata med mina släktingar och så då kände jag att ”Nämen Gud vad har du **gjort** med dig **själv**?!” tänkte jag. Alltså det är ju inte så roligt att sitta och prata med folk och sen liksom nästan skrattar de åt dig för att din arabiska är jätteknakig och jag kunde liksom inte riktigt kommunicera, så jag tänkte för mig själv att det här är nånting **jag** måste göra nånting åt. Ee... och **då** började jag, jag var och är intresserad

av kultur och samhällen och har läst mycket om allt möjligt konstigt ee... så då tänkte jag att istället för att läsa på svenska så försök börja ta det på arabiska, så jag blev min egen lärare på nåt sätt, jag började skriva och, jag **kunde** ju alfabetet så det hjälpte mej ju, det satt ju litegrann eftersom jag ju hade gått lite drygt fyra år...ee sen ee ee...ett år senare skulle jag göra lumpen i Sverige, men jag åkte ner igen och eftersom jag har dubbla medborgarskap så blev det så att jag blev fast därnere, de ville att jag skulle göra lumpen där ee... det fanns ingen lösning så jag gjorde lumpen där ... och då började jag också prata mycket bättre arabiska för där blev jag ju **tvungen** det var ju bara arabiska. Ee så **det** hjälpte mig mycket med **talet** kan jag säga, **det** gjorde det. Och sen började jag, som sagt, själv utbilda mig på något sätt på arabiska. Det som inte hjälpte mig i Sverige var att jag inte hade så många arabisktalande vänner utan de flesta av mina vänner de var ju ursprungssvenskar, det var ju svenska överallt nästan det... ee så ja så lite så blev det att det var då när jag åkte ner första gången som tanken att ”nämen det är viktigt att du börjar lära dig arabiska”, och jag pluggade på litegrann.

b) Bassems svar på frågan om hur länge han tror att ett språk kan leva kvar i familjen:

Jag tror att det hänger på föräldrarna och din omgivning, det spelar stor roll, inte bara föräldrarna utan även alltså har du släktingar runt omkring dig och använder man inte modersmålet när man träffas så **kommer** det att försvinna, så **är** det. Så jag tror det beror på vad man tänker, för om man tänker till exempel syrianer är ganska duktiga på att bevara sitt språk... (....) så det är inte bara föräldrar utan det är om du har släktingar runt omkring dig även skolan vad de trycker på, vad de säger för jag tror många föräldrar lyssnar på dem också och nu är det ju så att många skolor trycker på att ”använd modersmålet hemma och vi sköter svenska” liksom ”för att det är bra, det har visat sig” säger de. Så då tror jag att många tänker om. Och som vi sa, det digitala samhället idag, du håller kontakten mycket enklare med dina anhöriga. Om vi tänker syrier som har kommit....så har de ju släktingar runt hela världen....överallt... och när

de håller kontakten med varann då är det ju arabiskan. Det är lättare hålla kontakten idag kontra när vi kom när det inte fanns mobiler och så vidare. Jag tror det är lättare att behålla arabiskan och även andra modersmål idag än det var då. Det skriftliga kanske faller jag tror ju inte att mina barn kommer att kunna skriva arabiska, det tror jag inte.

Bilaga 10 :Deltagarnas språkporträtt

(+ utdrag ur transkription av Saras och Maryams beskrivningar av språkporträtt)

Saras språkporträtt (familj 1):

Saras språkporträtt igår (cirka 5 år)

(grönt= svenska, blått = arabiska)

Sara berättar om sitt språkporträtt igår:

Sara: För mig då...jag vet inte...men svenskan betydde inte typ så mycket för mig när jag var liten utan jag använde det bara på skolan och hemma så undvek vi att prata...ja...ee...när jag började dagis började jag höra svenska...jag antar att jag inte kunde så mycket svenska när jag var liten men...att de...för att hemma hos oss så ville våra föräldrar inte att vi skulle tappa arabiskan ((här försvinner ljudet en kort stund))

Marie: Så du kände inte att svenskan betydde så mycket för dig när du var liten utan den kom in senare?

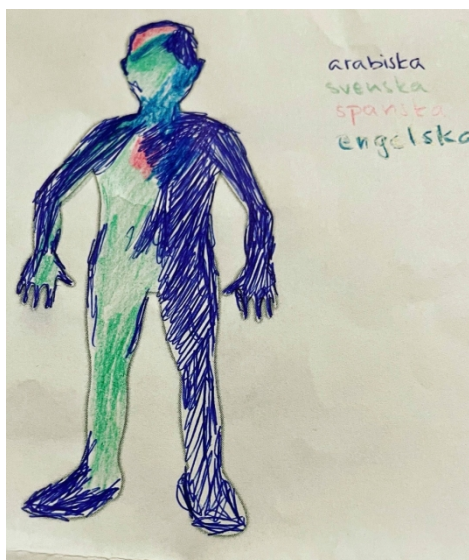
Sara: Exakt, sen när jag blev äldre så, ja då började jag gilla läsa...ja gilla läsa så jag läste typ hela...**varje** dag, **varje** dag och så jag började läsa tjockare och tjockare böcker och det...allt var på svenska så då...det var då som svenskan började utvecklas hos mig som mest för att när jag var liten då var det ju bara de här de vanliga, den så hära enkla svenskan som vi pratar på dagis men sen började jag utveckla den själv.

Marie: Så det blev som att du började utveckla svenska språket mer genom text då än arabiskan och arabiskan mer muntligt?

Sara: Exakt... Exakt, ja arabiskan jag lärde mig det samtidigt men inte i samma utsträckning för att svenska det alltså jag lärde mig ju det i skolan också som ämne men arabiskan försökte mamma lära oss...

Marie: Mm.

Sara: och hon lyckades men det är inte så att jag kan... det är absolut inte så att jag kan mer arabiska än svenska...om...aa skriftligt och så vidare och så här avancerat om man ska skriva.

Saras språk idag (18 år)

Blått= arabiska, grönt = svenska, turkos = engelska, rött= spanska:

Sara berättar om sitt språkporträtt idag:

(Något händer med Saras sätt att uttrycka sig när hon övergår från att berätta om språken i sin barndom, till att berätta om sina språk idag. Hon sträcker på sig, hennes röstläge förändras och hon använder både gester och ansiktsuttryck för att uttrycka sina känslor.)

Sara: [...] det är absolut inte så att jag kan mer arabiska än svenska...om...aa skriftligt och så vidare och så här avancerat om man ska skriva [...] så jag kan mer svenska då för att jag läser jättemycket och jag går gymnasiet och allt...det mesta är på svenska men muntligt det är ju arabiskan som liksom jag använde mest under min barndom och sådär. [...] Sen när jag växte upp så fick jag in några fler språk ee så hära ser det ut ((visar sitt språkporträtt som 18-åring)). Och då är arabiskan det blåa,

det tar mindre plats i min kropp men det tar fortfarande en stor del för att så hära...att arabiska jag vet inte jag använder det varje dag. Jag läser mycket bättre, jag skriver mycket bättre och det är koranen men...men jag tänker lite så här att allting så hära du vet kanterna och allting ((visar på porträttet)) det är arabiska, det är min ee...det är grunden.

Marie: Din form på något sätt det-

Sara: Exakt, och svenskan är en större del för att ee... ee det är gymnasiet, det är alla texter, det är alla böcker, hela min utbildning...och många vänner...och j-...mest alltså jag har haft mest svenska vänner under hela min uppväxt så jag aa det var bara för några år sen som jag fick arabisktalande vänner.

[...] det var mest på gymnasiet som det var alltså som jag kunde använda arabiska utanför hemmet med andra människor. Ja, och sen här på gymnasieskolan i x-stad det är fyllt av språk från alla olika kulturer och alla olika länder så...ee...det, du hör olika språk, jag har till och med lärt mig lite tigrins-, tigrinja också ((skrattar))... och så har jag spanska här, jag har fått in det lite här med rött i min hjärna ((visar på huvudet i ena språkporträttet)). [...] och sen även i mitt hjärta för att jag gillar det språket **jättemycket**...så tänker jag...och sen engelska också är en ganska stor del och det har jag målat med mörk grön...turkos [...]

Maryams språkporträtt (familj 1)

Maryam är född i Dubai. Hon flyttade till Sverige 2015, 11 år gammal.

Maryams språk igår (cirka 5 år)

(Palestinas flagga; rött, grönt, vitt, svart = arabiska, "Amerikas" flagga; rött-vitt randigt = engelska)

Maryam berättar att hennes föräldrar flyttade från Libanon till Dubai innan hon föddes. Hon och alla syskon utom ett är födda i Dubai. Familjen flyttade från Dubai till Sverige 2015. Hennes yngste bror är född i Sverige. När Maryam var liten talades bara arabiska i hemmet men hon lärde sig även tidigt engelska som också talades på många platser i området där hon bodde. Hon gick i en engelsk skola där alla lektioner utom arabiska- och SO-lektionerna var på engelska. Lärarna på skolan kunde dock även arabiska och de gånger de talade arabiska var det standardarabiska som användes. Hon förklarar:

Maryam: Den här ritade jag. Jag tänkte allt det här här nere, jag tänkte bara på flaggan. Jag vet inte varför... ((visar på sitt första språkporträtt))...så det här...alltså allt ifrån det svarta och neråt är arabiska och så är det här ((pekar på silhuetterns huvud)) engelska. Jag är inte född här så jag...aa jag kunde inte svenska förrän för några år sen...ja så det var engelska och så var det...ja arabiska [...] men tittar man liksom senare när jag har vuxit upp typ i fyran eller så så har kanske engelskan tagit hälften av ((pekar på språkporträttet)) liksom, hälften av den här modellen för då var det liksom ja typ bara engelska.

Maryams språk idag (15 år)

(Palestinas flagga; rött, grönt, vitt, svart = arabiska, Sveriges flagga; gult och blått = svenska, "Amerikas" flagga; rött-vitt randigt = engelska)

Maryam lärde sig från början att skriva och läsa på både engelska och standardarabiska men berättar att engelskan steg för steg tog allt större plats i hennes liv i Dubai. Hon förklarar att om hon hade ritat ett till språkporträtt över när hon var i tioårsåldern så skulle vi se att engelskan tagit mer plats i hennes kropp och liv än vi nu kan se på hennes språkporträtt vid fem års ålder. Maryam har av någon anledning, som hon säger att hon inte är riktigt säker på själv, valt att i sina språkporträtt använda palestinska, amerikanska och svenska flaggan för att visa hur hon tänker och känner kring sina språk. Hon förklarar hur hennes språkanvändning snabbt förändrades i och med flytten till Sverige då hon började lära sig svenska och engelskan ganska snabbt nästan helt försvann ur hennes vardag. I sina språkporträtt visar hon hur engelska språket från att ha varit det viktiga skolspråket som hon placerat i sitt huvud, efter att familjen flyttade till Sverige hamnat mer i periferin. Hon förklarar:

Maryam: [...] Aa fast arabiskan är ju fortfarande kvar, det är... det är ju fortfarande en stor del av det hela liksom ((visar på sitt ena språkporträtt)) som du kan se här, det är liksom allt det här är arabiska ((visar på drygt halva kroppen på språkporträttet)) och svenskan liksom kommer in här ((visar på ena sidan av språkporträttet)).

Marie: Och vad sa du om engelskan är det det som är, är det det randiga därnere?

Maryam: Ja det är det här randiga ((visar på silhuetterns vänstra fot)) och så lite häruppe ((visar på silhuetterns vänstra hand)).

Marie: Men vad **häftigt**, engelskan har liksom flyttat från huvudet till fötterna på dig, och händerna då?

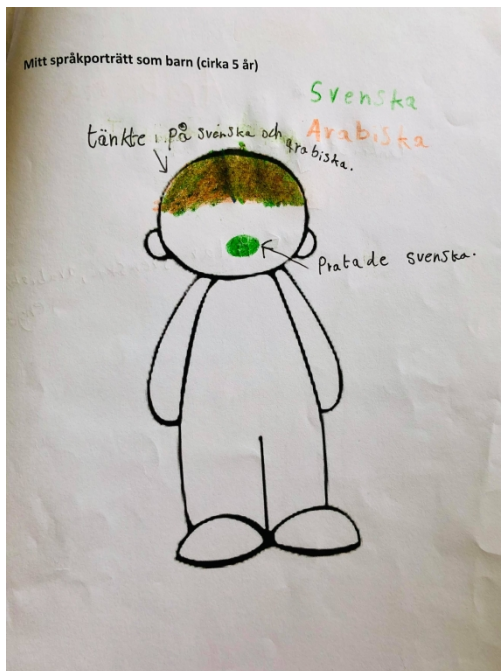
Maryam: Jaa ((skrattar)), det är inte lika viktigt, det är inte lika viktigt längre tycker jag, eller det känns inte som... det är annorlunda. [...] Jag har den bara vid händerna och fötterna. Det känns liksom, som en viktig grej och liksom kunna fast ändå en grej jag...alltså inte nån grej som jag känner mig känslomässigt...ja kopplat till, det är bara för att jag behöver det som jag använder engelskan.

Om sin relation till de arabiska och svenska språken berättar hon:

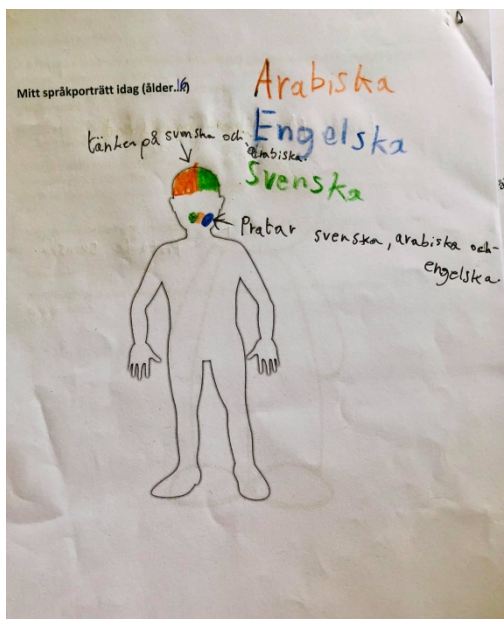
Maryam: Ja. Jag tänker att det finns i hjärtat och liksom alltid något som jag kommer tillbaka till och något som...ja alltid något som finns där liksom...och ee...som jag känner är det...ja, jag känner att jag dras till språket liksom...till...ja, jag vet inte...det känns som nånting som känslomässigt liksom kring arabiska språket...men även svenskan har liksom tagit mycket av mitt liv...jag är det jag läser, det jag pluggar alltså allting...mina vänner ee...ee...allt, samhället, allting liksom.

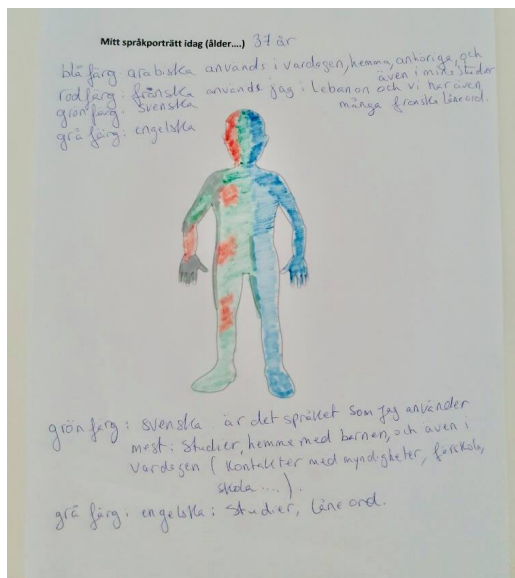
Alis språkporträtt (familj 2):

Alis språk igår (cirka 5 år)

Alis språk idag (16 år)

Linus språkporträtt (familj 2):*Linus språk som barn (cirka 5 år)**Linus språk idag (37 år)*